

VOL. I ■ ISSUE 7 ■ MARCH, 2005 ■ Rs. 10/-

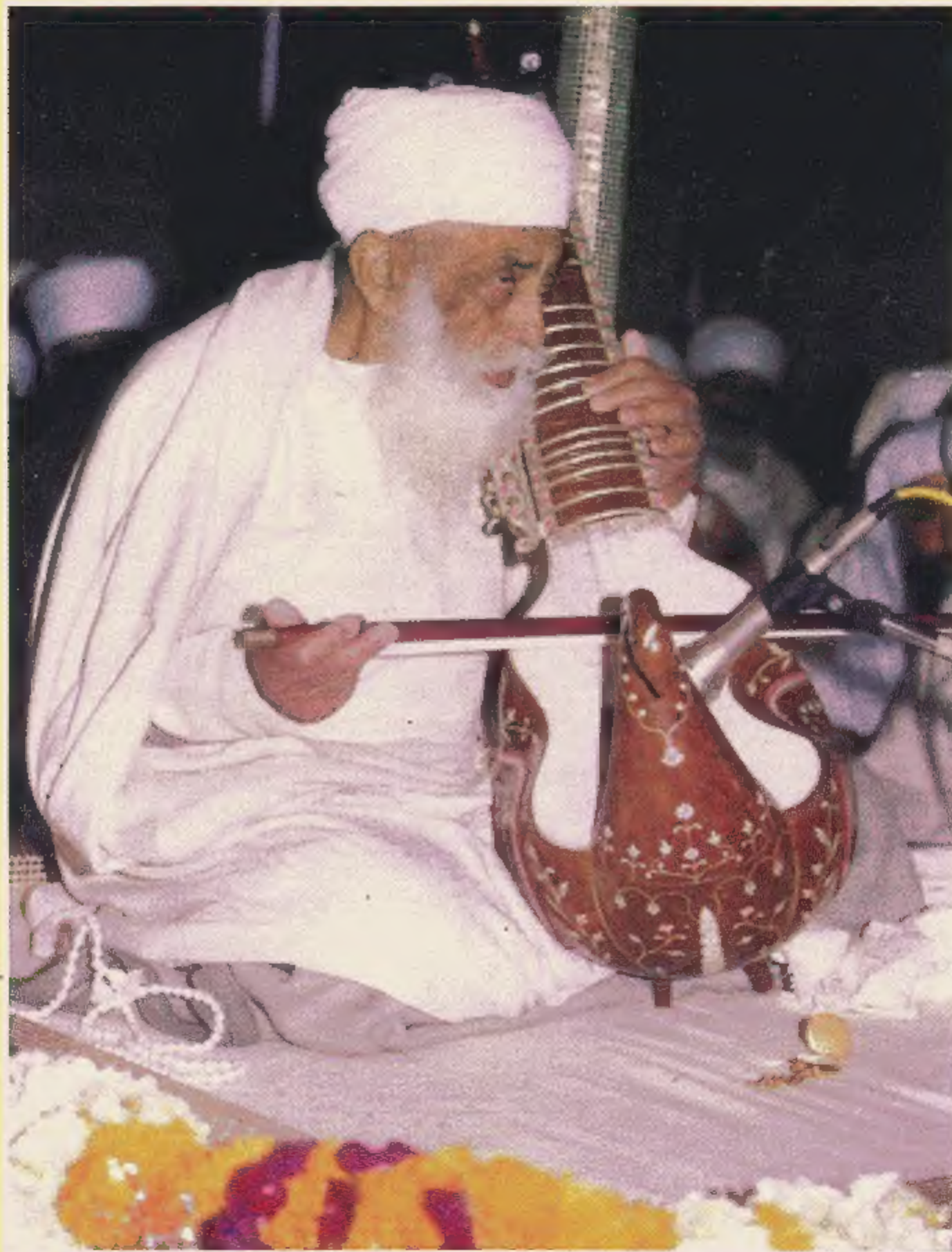
ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

NEW DELHI

(PUNJABI MONTHLY)

ਹੋਲੀ ਕੀਨੀ ਸੰਤ ਸੇਵ ਰੰਗ ਲਾਗਾ ਅਤਿ ਲਾਲ ਦੇਵ।

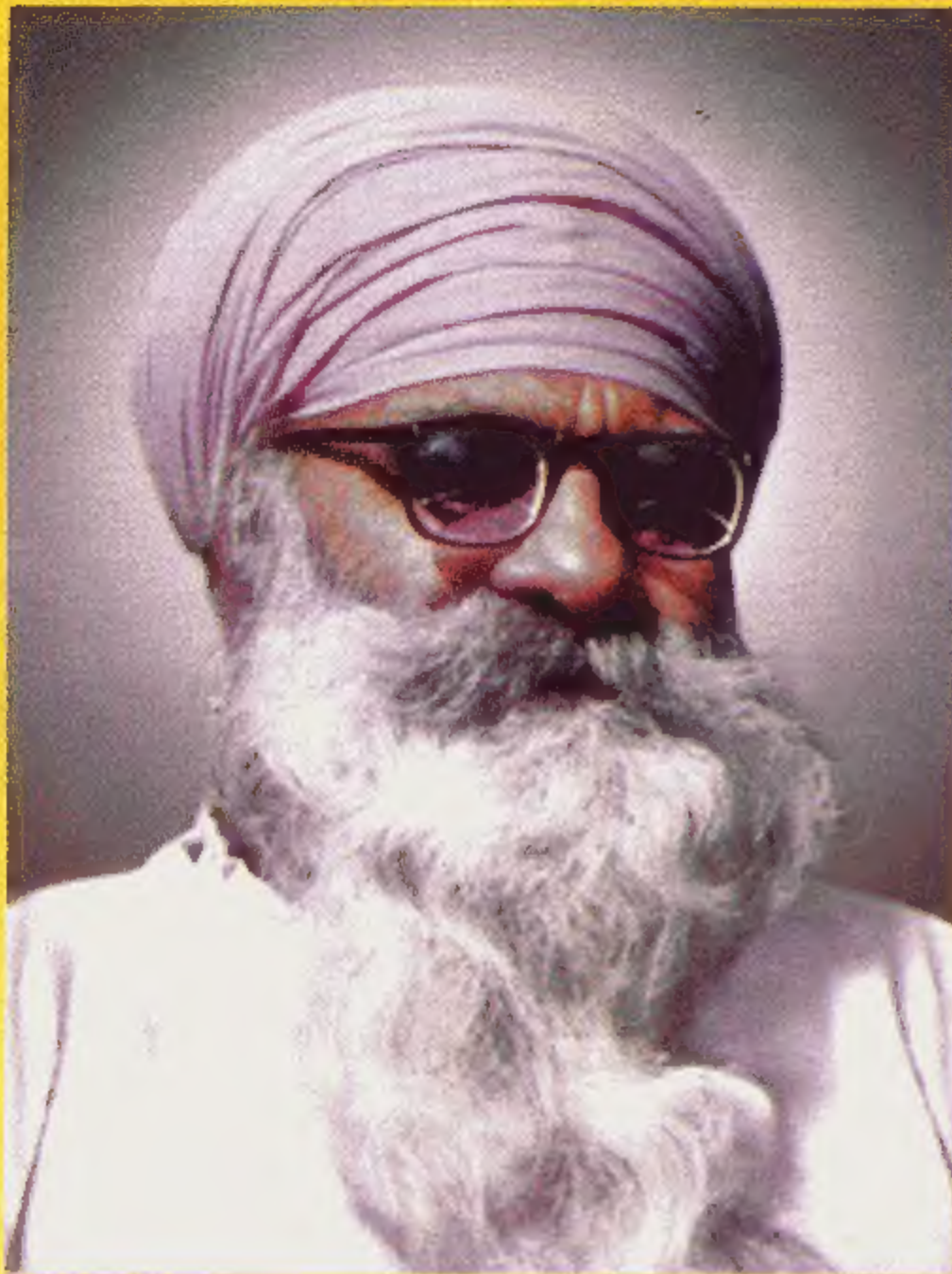

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਆਪ ਨੇ ਹੋਲੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੰਗ 'ਚ ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ - ਦੋ ਭਰਾ

ਖੁਸ਼ਬੋ ਖਿਲਰੀ ਜੀਹਦੀ ਅੱਜ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ,
ਐਸਾ ਮਹਿਕਦਾ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਸੀ ਉਹ।
ਕਲਮ ਚਲਦੀ, ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਰਾਗ ਪੈਦਾ,
ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖਾਸ ਰਬਾਬ ਸੀ ਉਹ।
ਉਹਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਨਿਮਰਤਾ ਝਲਕਦੀ ਸੀ,
ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਵੰਡਦਾ ਇੱਕ ਆਫ਼ਤਾਬ ਸੀ ਉਹ।
ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸਾਹਿਤ - ਭੰਡਾਰ ਵਾਧੂ,
ਗੁਣਾਂ ਭਰੀ ਇੱਕ ਸੁੱਚੀ ਕਿਤਾਬ ਸੀ ਉਹ।
ਅਮਰ ਹੋ ਗਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਉਹਦਾ,
ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ।
ਸੁੱਚੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਅਮਰ ਕੀਤਾ,
ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋਇਆ।

- ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਰਤਨ'

ਧਰਤੀ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ,
ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਕਰਦੀ ਇਹਦੀ ਆਰਤੀ ਏ।
ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਸਾਰੇ,
ਆ ਕੇ ਮੌਸਮਾਂ ਝਾਤੀ ਜਾਂ ਮਾਰਤੀ ਏ।
ਜਦ ਵੀ ਬਿਰਹਾ ਮੁਆਤੜਾ ਬਾਲਿਆ ਏ,
ਉਹਦੀ ਯਾਦ ਆ ਕੇ ਹਿੱਕ ਠਾਰਤੀ ਏ।
ਸੱਭੇ ਰੰਗ ਜਿਉਂ ਚਾਨਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਣ,
ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਏ।

- ਹਰਿੰਦਰ 'ਪਤੰਗ'

ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਕੁੱਝ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ -
ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਦ ਕਈ
ਹੋਰ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵਰਾਸਤ ਲਈ ਉਹ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ।

ਅਪ੍ਰੈਲ, 1966

- ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ
ਨਿਸਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ
ਆਪ ਦੇ ਹਰ ਸਵਾਸ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ
ਧੁਨੀ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਸੀ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਪਰੰਪਰਾ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਉਤਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ
ਮਨ-ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਾਂ ਕੂਕਾ ਸ਼ਬਦ
ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੇਲੇ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਮੰਨਦੇ ਸਨ
ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗੱਲ
ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੇ
ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਵਾਰਸ ਮੰਨਦੇ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ
ਵਾਰਸ ਵੀ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਾਰਸ ਵੀ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀ
ਕਲਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵੀ।

- ਐਸ. ਐਸ. ਮਨਧੀਰ

ਸਾਹਿਤ ਮਾਰਤੰਡ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਵਰ੍ਹਾ

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 14 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਤ ਮਾਰਤੰਡ' ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਆਪ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਸਨ।' ਆਪ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਸਾਡੇ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਰਹੇ। ਅੰਤਮ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਏ। ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਭਲਾ ਅਸੀਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ਣ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਹੱਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੀਏ। ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਅੰਕ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅੰਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਂਜ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਹਰ ਅੰਕ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਰਚਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ ਦੀ ਇਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪਣੇ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਯੂ.ਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੰਡੂ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਚੋਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਰਥਕ ਮਦਦ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨ 'ਭਾਰਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ' ਯੂਨਿਟ ਅਧੀਨ ਛਾਪੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ 'ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਕੂਕੇ - ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' - ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ) ਦਾ ਮੰਨਣਾ

ਹੈ ਕਿ "ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।" ਦੂਸਰੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੰਦੇਤ ਪਿੱਛੋਂ'।

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਨਿਊਰੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਿਸਟ) ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ 'ਭਾਰਤੀ ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੈਂਟਰ' ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ 2 ਘੰਟੇ ਐਕਪ੍ਰੈਸਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਛੁਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਹਿੱਤ ਵੀ ਇੱਥੇ ਬੈਠ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਤ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸਤੰਭ ਅਖਬਾਰ ਭਾਵ ਪੱਤ੍ਰਕਾਰੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਬਤੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜਿੱਥੇ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਸਪਤਾਹਿਕ ਤੇ ਫੇਰ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਏਥੇ ਇਹ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਆਪ ਦੇ ਯਾਦ ਸਤੰਭ ਵਜੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਭਾਰਤ ਜੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਸਾਨੂੰ ਠੀਕ ਰਾਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਰ੍ਹੀਣਾ-ਸਮਾਗਮ

20 ਮਾਰਚ, 2005 ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਵਰ੍ਹੀਣੇ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਗੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਰਾਗੀ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਅਲੌਕਿਕ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਸੰਤ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਪੁੱਤਰ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ 'ਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਤ

ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗ ਭੈਰਵੀ 'ਚ 'ਹਰ ਹਰ ਨਾਮ ਜੋ ਜਨ ਜਪੈ ਸੋ ਆਇਆ ਪ੍ਰਵਾਨ' ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਗ ਪੀਲੂ 'ਚ 'ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ॥' ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ। ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਮਰ ਜਯੋਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀਪਕ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਜਿੰਦ ਤੇ ਜਾਨ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿੰਦਰ ਪਤੰਗ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ ਬ੍ਰਿਹਾ ਗਾਇਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ 'ਤਹਿਰੀਕੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇਦਾਰਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਅਗਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਉਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ ਹੁਰਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਿਆਂ ਸੰਖੇਪ 'ਚ ਤਿੰਨੇ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਨੇ ਇੱਕ ਪੱਖ ਵਜੋਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਦੂਸਰੇ ਪੱਖ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਅਤੇ ਉਪਾਸਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਪੱਖ ਵਜੋਂ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ - ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਮੂਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਰੀਡਰ, ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਨੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਪਰ ਦੀ ਹਸਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਪਏ ਖੱਪੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ - ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਭਣੇਵਿਆਂ, ਭਤੀਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਮੰਗਲ ਵਲੋਂ ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਮਾਇਆ ਕੱਢੀ ਗਈ ਉਥੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਈ ਗਈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

NEW DELHI (PUNJABI MONTHLY)

ਤਤਕਰਾ

March, 2005

Year : 1

Issue : 7

Editor :

Sarve Shaktiman

Published & Printed by :

Sarve Shaktiman

J-29-B, Ramesh Nagar,

New Delhi-110015

Ph. 25441674, 25448648

Mob. 9810631674

Fax : 011-25441674

Laser set at :

Vartman Hindustan

Ph. 25441674, 25448648

Printed at :

BHARAT PRESS

A-26, Indl. Area, Phase-II,

Naraina, New Delhi-110026

ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਵਰ੍ਹਾ	-	ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ	1
ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੁੜ ਸਪੀਕਰ	-		3
ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਅਜਾਰਾਦਾਰੀ ਖਤਮ	-	ਐਸ.ਐਸ.ਮਨਧੀਰ	4
ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁੱਲ-ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਿਰਣਾ-	-	ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ	5
ਤਿੰਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ	-	ਐਸ.ਐਸ.ਮਨਧੀਰ	6
ਜੰਗੋ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਕਟਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ	-	ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ	7
ਤਣਾਓ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਫਸ ਰਹੀ ਦੁਨੀਆਂ	-	ਡਾ. ਜਗਦੀਪ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ	8
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲਾਇਆ ਬੂਟਾ...	-	ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ	9
ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਬਾਰੇ - ਯਾਤਰਾ	-	ਡਾ. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ	11
ਕਵਿਤਾ : ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ-ਅਮਰ ਜਯੋਤੀ	-	ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਰਤਨ'	14
ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ	-	ਡਾ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ	15
ਕਵਿਤਾ : ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਏ	-	ਹਰਿੰਦਰ ਪਤੰਗਾ	18
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰ	-	ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ	19
ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ			20
ਇੱਕ ਨਵੇਕਲਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ	-	ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ	22
ਸੰਘਰਸ਼ ਸ਼ੀਲ ਕਵੀ/ਲੇਖਕ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ	-		24
ਸ੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੰਗ	-		25
ਸ੍ਰੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ	-		25
ਵਿਵੇਕੋ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਦੀਆਂ	-	ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਰਨਾ	26
ਰਾਗੀ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ	-	ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ	27
ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨਤ ਕੁੱਝ ਸਾਹਿਤਕਾਰ-			28

ADVERTISEMENT TARIFF

	B/W	Colour
Full Page	3500/-	5500/-
Half Page	2100/-	3100/-
1/4 Page	1300/-	2000/-
1/8 Page	800/-	1500/-

SPECIAL DISCOUNT

One Time	Full Time
Two Time	10%
Six Time	15%
Nine Time	20%
Twelve Time	25%

ਚੰਦਾ (ਡਾਕ ਖਰਚ ਸਹਿਤ)

ਦੇਸ਼ :	
ਸਾਲਾਨਾ	100 ਰੁਪਏ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	1000 ਰੁਪਏ

ਵਿਦੇਸ਼ :
ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਦੇਸ਼ :

ਸਾਲਾਨਾ	25 ਪੌਂਡ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	250 ਪੌਂਡ

ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ :

ਸਾਲਾਨਾ	50 ਡਾਲਰ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	500 ਡਾਲਰ

ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੁੜ ਸਪੀਕਰ

ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭਾਰਖੰਡ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਸਪੀਕਰ ਬਣੇ ਹਨ। ਭਾਰਖੰਡ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਭਾਰਖੰਡ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਲੱਗ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਈਆਂ। ਜੋ ਮੈਂਬਰ ਭਾਰਖੰਡ ਰਾਜ ਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਰਖੰਡ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਜਨਤਾ ਦਲ (ਯੂਨਾਈਟਿਡ) ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਕਹਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਖੰਡ ਦੀ ਜਨਤਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਖੰਡ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ।

ਇਸ ਵਾਰ ਹੋਈਆਂ ਭਾਰਖੰਡ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਗਠਬੰਧਨ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਜੋਗਾ ਬਹੁਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੀ ਤਾਕਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਯੂ.ਪੀ.ਏ. ਦਾ ਗਠਬੰਧਨ ਇੱਕ ਹੋ ਕੇ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਹੁਤੇ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਾਰ ਭਾਰਖੰਡ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਯੂ.ਪੀ.ਏ. ਬਿਖਰ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਮੈਂਬਰ ਟਿਕਟਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਖੰਡ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿੱਬੂ ਸੋਰੇਨ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਟੀਫਨ ਮਰਾਂਡੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਲੜਾਕਿਆਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਹੜੇ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਟੀਫਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਜਿੱਤ ਕਏ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਗਠਬੰਧਨ ਨੂੰ 36 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਨਿਰਦਲੀਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿੱਬੂ ਸੋਰੇਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ

ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਹੂਂ ਚੁੱਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਨੇ ਬਹੁਮਤ ਦੀ ਪਰੇਡ ਗਵਰਨਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸੁਪ੍ਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਿੱਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੀ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਬਹੁਮਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿੱਬੂ ਸੋਰੇਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ 21 ਤੋਂ 15 ਦਿਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰ ਸ਼ਿੱਬੂ ਸੋਰੇਨ ਪਾਸੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜੁਨ ਮੁੰਡਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਦੀ ਸਹੂਂ ਚੁੱਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰਾ ਡਰਾਮਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਲੈ ਗਏ ਤਾਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਢੇਬਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਈ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਉਪਰ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪਏ। ਸੁਪ੍ਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਪ੍ਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਸਭਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਆਏ ਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚਕਾਰ ਕਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਡਰਾਮੇ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਛਵੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਧੁੰਧਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਖੰਡ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੋਸਟ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਤੱਰਕ ਹੋ ਕੇ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਅਰਜੁਨ ਮੁੰਡਾ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਨਿਰਦਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਇੱਕ ਉਪ-ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੈ। ਕਈ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਵੋਟ ਦੇ ਵਾਧੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਖਲੋਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਕਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਤੇ ਹੰਗਾਮਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਸੋਮਨਾਥ ਚੈਟਰਜੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸੈਸ਼ਨ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਚੈਟਰਜੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਕੇ ਸਖਤ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਜਾ

ਕੇ ਕੁੱਝ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਮਸਲਾ ਬਹਿਸ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਹਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਤੇ ਹੰਗਾਮਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਖਤ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ। ਨਿਡਰ, ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਚੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੁੱਢ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਉਣਾ ਸੀ। ਇੱਕੋ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਕਚਹਿਰੀ, ਡਾਕਖਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਉਪਰ ਚੱਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮਝਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਮੁਕਦਮੇ ਚਲਾਏ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਰਮਾ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉਪਰ ਚੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਫਰ ਬੜਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੂਰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀ ਛਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਆਪ ਉਪਰ ਕੋਈ ਉਂਗਲੀ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾਰਖੰਡ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਪੀਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਅਦਾਰਾ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਵੱਸ਼ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਅਜ਼ਾਰਦਾਰੀ ਖਤਮ

ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਵਾਰੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਭੁਗਤਾ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪਰਾਧ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਏ ਸਨ। ਅਪਰਾਧੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਕਟਾਂ ਬਣਾ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਦੋ ਸੈਨਾ ਉਥੇ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਜੋ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਸਨ, ਦੂਸਰੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਖਤ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ। ਦਾਅ ਲੱਗਣ ਉਪਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਥੋਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੱਛੇ ਦੋਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਜਨ ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕੀਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅਪਹਰਣ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਉਪਰ ਜੋ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਚਾਰਾ ਘੁਟਾਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਵੀ ਹੋਏ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਗਏ। ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਸੀ। ਪਰਵਾਰਵਾਦ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਦੇਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਜਿੰਨ ਵੀ ਨਾਮੀ ਲੀਡਰ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਜਾਰਜ ਫਰਨਾਡੀਜ਼, ਨੀਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਰਾਮ ਵਿਲਾਸ ਪਾਸਵਾਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸਭ ਛੱਡਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਚਾਰਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਕੈਬਨਟ ਦੇ ਅਹਿਮ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਤੇ ਖਾਸ ਅਹੁਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨਿਸਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸੀ। ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਬੁਲਾਉਣਾ ਤੇ

ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਚਾਰਾ ਘੁਟਾਲੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੇ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਦ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਦੇਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਆਖਰ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਦ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਣਾਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਆਖਰ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਚਾਰਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਬਤੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਬਤੀ ਦੇਵੀ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤ ਸੀ, ਨੌ ਦਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਜੋ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਛਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਮਸ਼ਖਰਾ ਟਾਈਪ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਸੀ। ਤੀਸਰਾ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਯਾਦਵ ਜਾਤੀ ਜਨਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਯਾਦਵ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ, ਪਛਤੀਆਂ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਹ 15 ਸਾਲ ਰਾਜ ਕਰ ਗਏ।

ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਵਿਲਾਸ ਪਾਸਵਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਲੈਫਟ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਸੀ। ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਹੋਈ। ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਪਾਸਵਾਨ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਮਿਲੇ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅੱਤ ਗਏ ਕਿ ਰੇਲਵੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਉਹ ਲੈਣਗੇ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਿੱਚਤਾਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਦੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਲੀਡਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਪਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਿਹਾਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਏਕਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਸਭ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰਾ ਲੜੇ ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਏਧਰ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸੀਟਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗਠਜੋੜ ਸ੍ਰੀ ਪਾਸਵਾਨ ਨਾਲ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਦੇਸਤਾਨਾ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਏਦਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੈਕੁਲਰ ਵੋਟਾਂ ਐਨ.ਡੀ.ਏ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਵਿਲਾਸ ਪਾਸਵਾਨ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾ ਪਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸ੍ਰੀ ਪਾਸਵਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਜਪਾ ਤੇ ਲਾਲੂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਲੈਣਗੇ। ਜਨਤਾ ਦਲ (ਯੂ) ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦਲ (ਯੂ) ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਪਾਸਵਾਨ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਕਬੂਲ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਲਾਲੂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਣਗੇ। ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇ ਤਾਣਾਸ਼ਾਹੀ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਜੋਗਾ ਬਹੁਮਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁੱਲ - ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਿਰਣਾ

“ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਨਾਮ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਏਗੀ ਅਤੇ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵੇਗੀ।”

- ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ 58 ਕੁ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਰ, ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 57-58 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਬਿੰਬਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨ ਤੇ ਉਭਾਰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਯਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ, ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਯਤਨ ਔਜ ਬੇਮਾਅਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਨਾਮ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਗਰਦਾਨਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਵੀ ਝੁੱਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਗਿਣੀ-ਮਿਥੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ, ਨਾਸਮਝੀ ਦਾ ਆਲਮ ? ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ 66 ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਤੂਬਾ ਤੂਬਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਸਾਕਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ? ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗਈ ? ਜਦਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜਿੰਨਾਂ ਪੈਂਤੜਿਆਂ, ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ

ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਣ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਹਿੰਸਾ ਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ - ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਕਾਲੀ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗਦਰੀ ਬਾਬੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ (ਕਿਉਂਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਹੈ) ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨਜ਼ਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਇਆ ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੰਕੀਰਣ ਸੋਚ ਅਧੀਨ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਰਭੂਮੀ (Foreground) ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਖੈਰ ! ਦੇਰ ਆਏ ਦਰੁਸਤ ਆਏ। ਪ੍ਰੋ. ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਤੈਚ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ (ਪਿਛਲੀ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ) ਤਾਂ ਕੂਕਾ ਤੇ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਮੰਨਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਿਆਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਿਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰੀ ਵਲੋਂ (ਉਦੋਂ ਦੀ) ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਫਸੋਸ, ਇਹ ਗੱਲ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀ। ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਜਲੰਧਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਤੂਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ, ਕਾਮਰੇਡ ਏ. ਬੀ. ਵਰਧਨ ਅਤੇ ਐਮ.ਪੀ. ਸ਼੍ਰੀ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਹੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਪਾਟਿਲ ਉਪਰ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਕੁੱਝ ਸੁਲਝਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਾਮਰੇਡ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਚੈਨ, ਡਾ. ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ, ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਕੈਪਟਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੀ ਨਿਭਾਈ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਸ਼ਲਾਹੁਣਯੋਗ ਹੈ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਪਾਟਿਲ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਬਣੂੰ ਜਦੋਂ ਵਾਅਦਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਵੱਲੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ

ਹਰਿਆਣਾ, ਬਿਹਾਰ ਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ 27 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਿਕਲੇ। ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗਠਬੰਧਨ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਮਤ ਮਿਲਿਆ। ਉਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਝਾਰਖੰਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮੁੱਖ ਗਠਬੰਧਨ ਸਨ, ਇੱਕ ਝਾਰਖੰਡ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਜਨਤਾ ਦਲ (ਯੁਨਾਈਟਿਡ) ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ, ਦੋਹਾਂ ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਮਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ 9 ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋ ਵਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚੌਧਰੀ ਬੰਸੀਲਾਲ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਕਾਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸਨ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਚੌਧਰੀ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੌਟਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੌਟਾਲਾ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰਣਗੇ ਤੇ ਪੂੜ ਚੱਟਣਗੇ। ਜੋ ਹਾਲ ਚੌਟਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। 90 ਸੀਟਾਂ ਚੋਂ ਕੇਵਲ 9 ਸੀਟਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਚੌਟਾਲਾ ਕੋਲ 47 ਸੀਟਾਂ ਸਨ ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਕੋਲ 6 ਸੀਟਾਂ ਸਨ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। 1972 ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿੱਚ 81 ਸੀਟਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ 52 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ। 1975 ਵਿੱਚ ਇਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਭੱਠਾ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ 3 ਸੀਟਾਂ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈਆਂ ਸਨ।

ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦੇ ਖੇਮੇ ਚੋਂ ਅੱਧੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। 42 ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ 35 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਨੇ ਤੋੜਿਆ ਹੈ। 71 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਮਹਿੰਦਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ 63 ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਨੇ 61 ਹਜ਼ਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਏ.ਸੀ. ਚੌਧਰੀ 53 ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਬਣਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਖੇਮੇ ਨੇ ਅੱਧੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਲਈਆਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ। ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਪੋਸਟ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੁੱਟਬੰਦੀ ਵੀ ਸਿਰੇ ਦੀ ਰਹੀ। ਤੀਸਰਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਚੌਥਾ ਨਾਮ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇਤਾ ਸ੍ਰੀ ਰਣਦੀਪ ਸੁਰਜੇਵਾਲਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੌਟਾਲਾ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਹਰਾਇਆ ਤੇ ਉਹ ਹਰਿਆਣਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਨਵੀਂ ਉਭਰ ਰਹੀ ਨੇਤਾ ਕੁਮਾਰੀ ਸ਼ੈਲਜਾ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹੈ, ਪਛਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦ ਵੀ ਹੈ- ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦਾ ਹੀ ਨੰਬਰ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਆਪ ਸਿਹਤ ਵਲੋਂ ਕੁੱਝ

ਢਿੱਲੇ ਹੀ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ।

ਆਖਰ ਫੈਸਲਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਉਪਰ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦਾ ਤਾਜ ਸ਼੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਹੁੱਡਾ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਥਾਂ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਅੱਜ ਤਕ' ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੁਮਾਰੀ ਸ਼ੈਲਜਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਕਾਫੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਜੀਅ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਦੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ। ਜੋ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਬਿਫਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗਏ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਅਸਤੀਫਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਅਰੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਗਾਏ ਤੇ ਤੋੜ ਭੰਨ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੰਡਿਆ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਜਿਤਵਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਨ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਨੂੰ ਉਪ-ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੁੱਝ ਬੈਲੰਸ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਜਾਟਾਂ ਪਾਸ ਅਹੁਦੇ ਬਹੁਤ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਗੈਰ ਜਾਟਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਸ ਚੱਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਹਰਿਆਣਾ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦੇਣਗੇ।

ਜੰਗੇ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਖੂਨ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਵਹਾਇਆ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਝਲਕਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਅਹਿੰਸਾ ਤੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਜੋ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸਦਾ ਬੀਜ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਸਾ ਰੋਸ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਕਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਅਗਨਰੋਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਅਤੇ ਖੁੱਸ ਚੁੱਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਰੋਹ ਭਰਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸਿਜਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਵਾਲੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਵੱਖਰੇਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੱਖਣ

ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਗਊ-ਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖੀ ਹੋਏ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਅਣਖ ਅਤੇ ਗੌਰਤ ਭਰੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਾਗ਼ਵਾਲੀ, ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਕੇ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ 66 ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰਬਾ-ਤੂੰਬਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਗੌਰਵਮਈ ਅਧਿਆਇ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਲਾਸ਼ਾਨੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਸੁਨਹਿਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗਊ-ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਅਤੇ ਖੁੱਸ ਚੁੱਕੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦਾ ਸਾਕਾ ਇੱਕ ਚੜ੍ਹਤ ਅਤੇ ਜਲੋਅ ਵਾਲਾ ਪੜਾਅ ਸੀ। ਉਸ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 80 ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ ਮਿਲਾ ਕੇ 125 ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੜੇ, ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ

ਹੋਏ। ਸਰ ਹੇਨਰੀ ਕਾਟਨ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ - “ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਨਾ ਕੁਚਲੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਕੁੱਝ ਹੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਫਿਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ।” ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਯੁਰਪ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਈਸਾ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਨੇਕਾਂ ਈਸਾ ਨੱਸ-ਨੱਸ ਕੇ ਤੋਪਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਗਲਵਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਵੇਖੇ ਹਨ।”

ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਗੇ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼, ਧਰਮ ਅਤੇ ਕੌਮ ਉਤੋਂ ਸਿਰ ਵਾਰਨ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਇਆ ਯੋਗਦਾਨ 73% ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 1% ਹਨ।

18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ. ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜੰਗੇ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੋਢੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬਾਨੀ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ, ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਪੇ ਭੂਮੀ 'ਤੇ 50 ਸਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸਖਤ ਪਹਿਰਾ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਇੱਕ ਕਹਿਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਮਾਰੂ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਜ਼ਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਹਨੇਰੀ। ਪਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਅਗਾਂਹ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਵੱਧਦੇ ਗਏ।

ਤਣਾਓ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਫਸ ਰਹੀ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ

ਸਾਡੀ ਨਿੱਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਡੀ ਆਮ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਡੀ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ - ਸਟਰੈਸ (Stress) ਜਿਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਹੈ ਤਣਾਓ। ਤਣਾਓ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ 'ਟੈਨਸ਼ਨ' (Tension) ਜਿਹੜਾ ਤਣਾਓ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। 'ਟੈਨਸ਼ਨ' ਸ਼ਬਦ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ 'ਟੈਨਸ਼ਨ' ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਦੇ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

'ਤਣਾਓ' ਨਵੇਂ ਜਮਾਨੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਗ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਉਂ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਯੁੱਗ ਦੀ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਤਣਾਓ ਰੋਗ ਦਾ ਇਹ ਦੌੜ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਐਸਾ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਿਆ। ਹਰੇਕ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਤੁਸੀਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਹੌਮਵਰਕ ਦੀ ਬੜੀ ਟੈਨਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬੋਝ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਟੈਨਸ਼ਨ ਹੀ ਟੈਨਸ਼ਨ ਭਾਵ ਤਣਾਓ ਹੀ ਤਣਾਓ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਅਖੀਰਲੀ ਉਮਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਨੂੰਹਾਂ

ਦੀ ਨੋਕ-ਝੋਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ ਟੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਨੋਰੋਗ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਇਵੇਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤਣਾਓ ਇੱਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਤਣਾਓ ਹੈ ਕੀ ?

ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਰੋਗ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਰੋਗ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹਨ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ (Phobia) ਆਦਿ।

ਡਰ :

ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਸ਼ੇਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਤਰੰਗ (Emotion) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬੱਸ ਉਹੀ ਡਰ ਹੈ। ਡਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਤਰੇ ਦੇ ਟਲਣ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਇਹ ਡਰ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਹਿਮ (Phobia) :

ਜੇਕਰ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਤਰੰਗ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹੀ ਕਸੂਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਫਸੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਹਿਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਹਿਮ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਨਕਾਰਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਣਾਓ :

ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੱਸ ਉਹੀ ਤਣਾਓ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ

ਦਾ ਵੱਧ ਜਾਣਾ, ਸਾਹ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣਾ, ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਦਾ ਚੌੜੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦਾ ਵਹਾਅ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਚਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਖੂਨ ਦਾ ਘੱਟ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਡਰ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਅਮੈਗਡਾਲਾ (Amygdala), ਹਿਪੋਕੈਂਪਸ (Hippocampus) ਤੇ ਪ੍ਰੀਫਰਨਟਲ ਕੋਰਟੈਕਸ (Pre-frontal Cortex) ਇਸ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਖਤਰੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਮੈਗਡਾਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਤੁਰੰਤ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਿਪੋਕੈਂਪਸ ਹਿੱਸਾ ਖਤਰੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕੀਆ ਹੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਖਤਰੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਇਸ ਖਤਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਫਰਨਟਲ ਕੋਰਟੈਕਸ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਉ, ਹੁਣ ਜਾਣੀਏ ਕਿ ਇਹ ਤਣਾਓ, ਰੋਗ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਣਾਓ, ਰੋਗ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਜੇਕਰ ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਤਣਾਓ ਇੱਕ ਤਣਾਓ ਰੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇੰਜ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤਣਾਓ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋ ਸਾਡੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਬੱਸ ਉਹੀ ਤਣਾਓ ਹੈ।

(ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ 10 'ਤੇ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲਾਇਆ ਬੂਟਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ.....

(ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਇਹ ਲੇਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਖਬਾਰ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਸੰਨ 1964 ਦੇ ਅੰਕ ਚੌਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦਾ ਇਹ ਲੇਖ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਰੇ-ਤਾਜ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
- ਸੰਪਾਦਕ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਉਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੇਲਾਂ, ਡਾਕਖਾਨਿਆਂ, ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਤਾਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਨੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਗਰੀਬ ਤਾਂ ਓਨਾ ਚਿਰ ਗਰੀਬ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਾ ਫੜੇ। ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੇਖੋ-ਵੇਖੀ ਗਰੀਬ ਵਰਗ ਵੀ ਉਸੇ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਇਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੰਢ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਲਈ ਹਰਿਮੰਦਰ ਅਤੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਜਿਹੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਨੀਤੀਵਾਨ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਕੇ ਇਸਦਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਇਲਾਜ ਲੱਭਾ ਕਿ "ਹਰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ"। ਆਪ ਸਮੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਜੇ ਜੋਬਨ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਚੁਭਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਾਂ ਤੇ ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹਣ ਦੀ ਏਨੀ ਚਿੰਤਾ

ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿੰਨੀ ਆਪਣੀ ਮੰਡੀ ਦਾ ਕੰਪਨੀ ਰਾਹੀਂ ਕੱਪੜਾ ਵੇਚਣ ਦਾ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪ ਨੇ ਇੱਕੋ ਉਪਾਅ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰੋ - ਦੇਸੀ ਖੰਡ, ਦੇਸੀ ਕੱਪੜਾ। ਸਰਕਾਰ ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਲਾਇਤ ਦਾ ਮਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਏਥੇ ਵਿਕ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਨਾਮ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਖਾਦ (ਰਕਮ) ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਆਪ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ, ਜੋ ਸਭ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਸੀ। ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ ? ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬੂਟਾ ਚੱਟੂਆਂ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਲ ਪੈਣ ਲਈ ਭਤਕਾਇਆ। "ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਖੁੱਸ ਜਾਏਗਾ" ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇ। ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੀ ਸਕੀਮ ਵੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸੂਬੇ (ਪੰਚ) ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਾਮ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸਦਾ ਮੰਤਵ ਬਿਲਕੁਲ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਸੀ -

ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ 1905 ਦੇ ਬੰਗ-ਭੰਗ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਨਾ ਵਲੈਤੀ ਨਮਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ - ਵਲੈਤੀ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀ ਅਫੀਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣਾ। ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਸੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੇ ਅਕੱਟ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਐਨ ਉਹੋ ਨੁਸਖਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ - ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਾ ਵੇਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰੋ, ਆਪਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ - ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੰਥ ਦੇ ਕਾਜ ਹੋਣਗੇ, ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖੂਬ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ ਵਿਓਪਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਸਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਪੈਰ ਉਖੜਣੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਝੀ ਹਜ਼ਾਰ ਵਸੂਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਰੁੱ ਲੈ ਕੇ ਪੰਝੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਸਾਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਲਗਾਨ (ਮਾਮਲੇ) ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਦੀ ? ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪਰ ਅੱਜ :-

ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਉਸ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ-ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ

ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੇਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇਲ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾ ਤੇਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਮ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਕੋਹਲੂਆਂ ਨੇ ਦੇ ਸੀ ਕੋਹਲੂਆਂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਾਨੂੰ ਕਈ-ਕਈ ਹੱਥ ਖੱਡੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕੰਮ ਦਾ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਉਥੇ ਅੱਜ ਇੱਕ ਖੱਡੀ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਤੇ ਹੋਰ ਛੋਟੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਸਾ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਸ

ਪੈਸੇ ਦਾ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਵਿਵਸਥਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਮਹਿੰਗਾ ਕੱਪੜਾ - ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਗੰਦਾ ਤੇ ਸਿਹਤ ਵਿਗਾੜ ਬਨਾਸਪਤੀ-ਘਿਓ ਤੇ ਤੇਲ। ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਸਿਹਤ ਨਾਸ਼ਕ ਪਿਸੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ, ਹਲਦੀ, ਆਟਾ ਤੇ ਹੋਰ ਮਿਲਾਵਟੀ ਵਸਤਾਂ।

ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਛੋਟੀ ਸਨਅਤ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੇ ਕਈ ਮਨਸੂਬੇ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਮੇ ਜੁਲਾਹੇ, ਧੋਬੀ, ਮੋਚੀ, ਘੁਮਿਆਰ, ਤੇਲੀ, ਲਲਾਰੀ ਆਦਿ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲਣਗੇ, ਉਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਆਏ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਕਾਮਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਕੰਮ ਖੋਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਵੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਖਾਣ, ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ

ਹਾਲਤ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੈਸਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਪ-ਦਾਦੇ ਦਾ ਸੀ। ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਅੱਜ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਾਰਗ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਤੁਰ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਰਗ ਅਸੀਂ ਛੱਡਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

(ਸਫ਼ਾ 8 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਤਣਾਓ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ?

ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਣਾਓ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਅਸੀਂ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਸ਼ਰ ਕੁੱਕਰ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਫ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਸ਼ਰ ਕੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਦਬਾਅ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸੀਟੀਆਂ ਵੱਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੀਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਸਮਝੇ ਕੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁੱਕਰ ਫੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਸ਼ਰ ਕੁੱਕਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਣਾਓ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਦਬਾਅ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਬਾਅ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਸੀਟੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਰਦਰਦ

ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਣਾ ਸਿਰ 'ਚ ਹਥੋੜਿਆਂ ਦਾ ਵੱਜਣਾ, ਖਿਚਾਅ ਰਹਿਣਾ, ਚੱਕਰ ਆਉਣੇ, ਕਬਜ਼ ਰਹਿਣਾ, ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਦਾ ਵੱਧਣਾ ਜਾਂ ਘਟਣਾ, ਪਾਚਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਭੁੱਖ ਨਾ ਲੱਗਣਾ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਸੋਚਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਘੱਟ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕੇਤਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਤਣਾਅ ਕਈ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਦਿਲ, ਸ਼ੂਗਰ, ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਅਕੜਾਅ ਜਾਣਾ, ਗੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤਣਾਓ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਕਿਵੇਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਤਣਾਓ ਸਿੱਧਾ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਇੱਕ ਹਾਈਪੋਥਲਮਸ (Hypothalamus) ਨਾਂਅ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਈਪੋਥਲਮਸ ਦੇ ਅਸਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਆਰ.ਐਫ. (C.R.F. -

Cartisol, Releasing Factor) ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਰਮੋਨਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਰਮੋਨਸ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚਲੀ ਇੱਕ ਪਿਚੂਇਟਰੀ ਨਾਂਅ ਦੀ ਗੁੰਝੀ (Pituitary Gland) 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਹਾਰਮੋਨਸ ਪਿਚੂਇਟਰੀ ਨਾਂਅ ਦੀ ਗੁੰਝੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁੰਝੀ ਏ.ਸੀ.ਟੀ.ਐਚ. (A.C.T.H. - Adreno Corticotrophic Hormone) ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਰਮੋਨਸ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਰਮੋਨਸ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚਲੀ ਇੱਕ ਐਡਰੀਨਲ ਗੁੰਝੀ (Adrenal Gland) 'ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਟੀਸੋਲ (Cartisol) ਨਾਂਅ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹਾਰਮੋਨਸ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਹਾਰਮੋਨਸ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਭਿਆਨਕ ਸਰੀਰਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਤਣਾਓ ਹੈ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਬਾਰੇ

ਗੁਰੂਦੇਵ ਰਵੀਂਦ੍ਰ ਨਾਥ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ', ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹੀ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੀ ਮਹਾਨ ਯਾਦਗਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਦੇਵੇਂਦ੍ਰ ਨਾਥ ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂਦੇਵ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਰ ਪਾਇਆ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦਾ ਮੂਲ ਸੁਪਨਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਲੀਹੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਵੇਖਿਆ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, "ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਿਤਰਾਸਟਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕੋਰਵਾਂ ਵਾਂਗ ਮਨਮਰਜੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।" ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਲੀ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੀ ਗੱਲ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗ ਚੁਭ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਲਿਖਤ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਬਾਰੇ' ਪੜ੍ਹਣ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੇ ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਯਾਦਗਾਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਚਿਤ੍ਰ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੇ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਬਾਰੇ' ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹ ਮੇਲ ਕੇ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਨਵੀਂ-ਨਰਈ ਦੇਣ ਹੈ।

- ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ

ਯਾਤਰਾ

ਦੋ ਲੰਮੀਆਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਸਿਆਲੀ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇ ਉਕਤਾਓ ਰੇਲ ਦੇ ਸਫਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੌਲਾ ਤੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਦਬੀਰਾਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਏਧਰ ਓਧਰ ਝਾਕਣ ਲੱਗਾ, ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੀ ਸੀਟ ਉਤੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦਾ ਹੱਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਉਥੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਗਭਰੂ ਨੂੰ ਬੰਗਲਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮਰਾਹੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ? ਬੰਗਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਬੋੜੀ ਕੀਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਬੰਗਾਲੀ ਨਾਲ ਰਚਦੇ ਮਿਚਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਜਨਮ ਜਾਤ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਏਨਾ ਲੰਮਾ ਸਫਰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਇਕੱਲਤਾ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾਉਣੀ ਨਾ ਲੱਗਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈ ਜਾਏ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਪਈ ਹੋਈ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਅਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਨਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬੰਗਲਾ ਕਿਤਾਬ ਉਤੇ ਉਸ ਗਭਰੂ ਦੀ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਆਣ ਟਿਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨੇ ਮੇਰਾ

ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਉਸ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਲੱਗਾ। ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਜਾਦੂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਕੇ ਜਿਹੜਾ ਸਵਾਲ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਵਾਲ ਸੀ - ਕੀ ਬੰਗਾਲ ਉਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਦੂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਸਾਂ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਉਤੇ ਜਾਦੂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ 'ਬੰਗਲਾ' ਦਾ। ਦਿਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ 'ਆਮਾਦੇਰ ਸ਼ੋਨਾਰ ਬਾਂਗਲਾ ਦੇਸ਼' (ਸਾਡਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼) ਸਾਡੀ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਡਾ ਬੰਗਲਾ ਨਾਵਲਿਸਟ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ, ਸਾਡਾ ਬੰਗਲਾ ਕਵੀ ਰਵੀਂਦ੍ਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਤੇ ਇਸੇ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਹੀ ਢਾਕੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਵੀ ਅਜੇ ਕਲ੍ਹ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬੰਗਾਲੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਹਲੀ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇੱਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਗਾਲੀ ਉਸ ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਿਆ ਰਹੇ, ਇੰਜ ਹੋ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਸੰਭਾਲਣਾ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ

ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਠੋਠ ਭਾਈ ਜੀ ਲਈ ਧਰਿਆਓਲੇ ਦੇ ਕਤਾਹ ਪਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਮੋਹ ਸੰਭਾਲਣਾ। ਸੋ ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਮੰਤਰ ਦਾ ਅਸਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੰਗਲਾ ਦਾ ਜਾਦੂ ਬੰਗਲਾ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਬੋਲਿਆ। ਪਰ ਉਸੇ ਬੰਗਲਾ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹੋ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਕਦੀ ਕਿਤਾਬ ਉਤੇ ਤੇ ਕਦੀ ਮੇਰੀ ਦਾਹੜੀ-ਪਗੜੀ ਉਤੇ ਆਣ ਟਿਕਦੀ। ਬੰਗਾਲੀ ਬਾਬੂ ਲਈ ਇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਬੰਗਲਾ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੇਲ ਬਿਠਾਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਸੀ। ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਸਿਨੇਮਾ ਉਸ ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਚਾਲੂ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਫਿਲਮਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਟੈਗੋਰ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਟਕ 'ਚਿਰ ਕੁਮਾਰ ਸਭਾ' ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਹਫਤਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀਟ ਬੁੱਕ ਕਰਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਖਲਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ

ਮੋਟੇ ਤਾਜ਼ੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਓ ?'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ।'

'ਇਹ ਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਲੋਕ ਨੇ, ਬੰਗਲਾ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਆਏ ਨੇ।'

'ਮੈਂ ਵੀ ਇਹੋ ਫਿਲਮ ਹੀ ਵੇਖਣ ਆਇਆ ਹਾਂ।'

'ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ।'

'ਕਿਉਂ ?'

'ਇਹ ਲੋਕ ਬੁਰਾ ਮਣਾਉਂਦੇ ਨੇ।'

'ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ?'

'ਇਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਜਿਹੜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਉਹਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਕਰਾਓ।'

'ਨਹੀਂ ਇਸ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਫਿਲਮ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ।'

'ਪਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ? ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਏ, ਏਥੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਏ ? ਇਹ ਲੋਕ ਵਲੈਤੀ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਅਫਰੀਕਨ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਲਮ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ।'

'ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਟਿਕਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ।'

'ਟਿਕਟ ਮੈਂ ਸੱਤ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਈ ਹੋਈ ਏ।'

'ਅੱਛਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ।' ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਬਾਹਰ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ, ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ! ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ? ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਏਨੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚੀ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਹੀ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇੰਜ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ? ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਖਿਰ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ ? ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਜਾ ਫੜਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਟੀ ਸਟਾਲ ਉਤੇ। ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਹੀ

ਉਸਨੂੰ ਚਿਤਾਨ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਟੀ ਸਟਾਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਓ ?'

ਉਹ ਮੇਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਰੰਗ ਢੰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਲ ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਛੱਤ ਵੱਲ ਤਕਾ ਕੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦਾ।' ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਨਾਉਣਾ, ਮੈਂ ਤੇ ਐਵੇਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੰਗਾਲੀ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਫਿਰ ਐਵੇਂ ਟਾਈਮ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰੋ।' ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਜਾਕੇ ਸੀਟ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਓਥੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਬੰਗਾਲੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਏਥੇ ਇਸ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਲਈ ਉਹੋ ਗੱਲ ਔਖੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਬਿਠਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਭਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਇੰਜ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਮੇਲ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖਣ ਤੱਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਖੈਰ, ਉਸ ਗਭਰੂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅੱਧ ਵਾਰੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜਤਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਉਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਨਹੀਂ ਗੱਡਿਆ ਹੋਇਆ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਕਿਤਾਬ ਵੱਲ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿਤਾਬ ਵੱਲ, ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੇ ਮੁੜ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਂ ਵੀ ਬੋਤ੍ਰਾਂ ਮੁਸਕਰਾਇਆ। ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ, ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁਸਕਣੀ ਰਾਹੀਂ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਗਭਰੂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ :

'ਏਈ ਕੈਤਾਬ ਆਪ ਕਾ ਹਏ ?'

ਮੈਂ ਬੰਗਲਾ-ਪੰਜਾਬੀ ਖਿਚੜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਬੰਗਲਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਹੈ ਆਮਾਰੋ ਈ।'

ਬੰਗਲ ਦੇ ਜਾਦੂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਧੱਕਾ

ਸੰਭਲ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਬੰਗਲਾ-ਹਿੰਦੀ ਉਰਦੂ ਦੀ ਖਿਚੜੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਗਲਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

'ਆਪੁਨੀ ਕੀ ਬਾਂਗਲੀ।'

'ਨਾ, ਆਮੀ ਪਾਂਜਾਬੀ।'

'ਆਪੁਨੀ ਕੀ ਕੋਲਕਾਤਾਏ ਥਾਕੇਨ।'

'ਜੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਲਕੱਤਾ ਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੇਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ।'

'ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਓ ?'

'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ।'

'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ !' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਕਠਿਆਂ ਹੀ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ' ਇੰਜ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋਵੇ।

'ਜੀ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਹੀ।'

'ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਥਾਂ ਏ', ਰਵੀਂਦ੍ਰ ਨਾਥਰ ਆਸ਼ੁਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ !'

'ਤੁਸੀਂ ਗਏ ਓ ਕਦੇ ਓਥੇ ?'

'ਜੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਥਾਂ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਏ, ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਏ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਐਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਾਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਏ।'

ਗੱਡੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਪੂਰੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਬੰਗਲਾ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਵਰਕੇ ਵੀ ਉਬੱਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੋਤ੍ਰੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਨੇਰੇ ਵਲੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਮਾਂ ਇਨੀ ਕ ? - ਇਹ ਕੌਣ ਨੇ ? ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ - 'ਇਨੀ ਦਾਦੂ।'

'ਦਾਦੂ ! ਬਾਹ, ਤਬੈ ਤੋ ਮਜਾ !'

ਅਤੇ ਮਜ਼ਾ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਮੇਰੀ ਦਾਹੜੀ ਉਤੇ ਹੀ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਦਾਹੜੀ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਆਫਾ ਦਾਦੂ, ਆਪੁਨੀ ਐਤੋ ਬੜੇ ਦਾੜੀ ਕੈਨੋ ਰੇਖੇਫੇਨ ?'

'ਤੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦਾਦੂ ਆਖ ਕੇ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਏ ?'

'ਕੈਨੋ, ਆਪਨਾਰ ਏਈ ਐਤੋ ਬੜੇ ਦਾੜੀ ਆਫੇ ਜੇ।'

‘ਬੱਸ ਇਹੋ ਦਾਦਾ ਬਣਨ ਲਈ ਹੀ ਮੈਂ
ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਦਾਹੜੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਏ ਦਾਦੂ !’

‘ਆਛਾ ਦਾਦੂ, ਆਪਨਾਰ ਏਈ
ਪਗੜੀਟੀ ਤੁਲਣ ਤੇ ਐਕ ਬਾਰ ਮਾਥਾਰ ਚੁਲ
ਗੁਲੇ ਦੇਖਬੋ।’

‘ਨਾ ਦਾਦੂ, ਪੱਗ ਨਹੀਂ ਲਾਹੀਦੀ, ਤੇ
ਵਾਲ ਮੇਰੇ ਮੇਰੀ ਦਾਹੜੀ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ
ਹੋਣਗੇ, ਹੋਰ ਕੀ !’

‘ਆਛਾ ਦਾਦੂ, ਆਪੁਨੀ ਸਿਖ ਨਾ ?’

‘ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਹੀ ਆਂ।’ ਆਛਾ ਤੇਰਾ
ਨਾਂ ਕੀ ਏ ਦਾਦੂ ?

‘ਆਮਾਰ ਭਾਲੇ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਅਭਿਜੀਤ
ਕੁਮਾਰ ਮੋਜੁਮਦਾਰ, ਆਰ ਡਾਕ ਨਾਮ ਅਭੀ।’

‘ਆਛਾ ਅਭੀ, ਤੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ
ਜਾਣਾ ਏ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ?’

‘ਹੈਂ ਨਿਸਚੇ ਈ, ਏਈ ਫੋਰਬ ਕਲਾਸ
ਪਾਸ ਕੋਰੇ ਫਾਈਭੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨੇ ਗੀਯੇ
ਭਰਤੀ ਹੋਏ।’

‘ਤੂੰ ਚੋਥੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਏਂ ਟਿਸ
ਵੇਲੇ ?’

‘ਹੈਂ ਫੋਰਬ ਕਲਾਸ਼ੇ। ਆਰ ਦਾਦੂ,
ਜਾਨੇਨ ਆਮਾਰ ਬੇਏਸ਼ ਕੀ ? ਸ਼ਾਤ ਬਫਰ !
ਚਮਤਕਾਰ ਨਾਂ, ਸ਼ਾਤ ਬਫਰ ਬੇਏਸ਼ ਆਰ ਫੋਰਬ
ਕਲਾਸ਼।’

‘ਹਾਂ ਖੋਕਾ, ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ
ਏ, ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਚੋਥੀ ਜਮਾਤ !’

‘ਤੇ ਦਾਦੂ, ਮੈਂ ਨਵਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ
ਵਿੱਚ।’ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਭਲਾ ਨਵੇਂ
ਲੱਭੇ ਦਾਦੂ ਦੀ ਪਰਸ਼ੰਸਾ ਖੱਟਣੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਉਂ
ਰਹਿੰਦੀ ?

ਸਾਡੀ ਦੋਸਤੀ ਜਮ ਗਈ ਤੇ ਉਸਦੇ
ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੱਪ ਸਭਾ ਵੀ। ਗੱਪ ਜਿਹੜੀ
ਬੰਗਲਾ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਗਲਪ ਤੇ
ਸੁੱਧ ਬੰਗਲਾ ਉਚਾਰਨ ਵੇਲੇ ਗੱਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ‘ਗਲਪ’ ਹੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ-ਬੰਗਾਲੀਆਂ
ਵਲੋਂ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਗੱਪ ਬਣਾ ਲੈਣ ਤੇ ਵੀ
ਬੰਗਲਾ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ‘ਕਹਾਣੀ’ ਹੀ
ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਗੱਪ ਸ਼ਾਇਦ
ਠੀਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਚਲਤ
ਹੋਵੇ ਪਰ ‘ਕਹਾਣੀ’ ਨੇ ਕਿਧਰਿਓਂ ਆਣ ਕੇ
ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ
ਗੱਪ-ਸਭਾ ਜਮ ਗਈ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ

ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਰਾਤ ਬੀਤਣ
ਲੱਗੀ, ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਏਬਾਰ ਸੁਏ ਪੜੋ।’

‘ਨਾ ਮਾਂ, ਆਮੀ ਦਾਦੂਰ ਸ਼ਗੇ ਸ਼ੋਬੇ।’

‘ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੋ, ਐਧਰ
ਆਣ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਓ।’

‘ਨਾ ਕੱਖਨੋ ਨਾ-ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ-ਦਾਦੂ
ਕੇ ਛਾਤਬੇ ਨਾ। ਏਂਰ ਸੰਗੋਈ ਸ਼ੋਬੇ।’

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਦਾਹੜੀ ਚੁੱਭੇਗੀ ਬੱਚੂ,
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੁੱਤਿਆਂ।’

‘ਨਾ, ਆਮਾਰ ਭਾਲੇ ਲਾਗਬੇ।’

ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ੈਰ
ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇੜ ਲਿਆ ਜੇ ਤਾਂ ਇੱਕ
ਵਾਰੀ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਵਾ ਕੇ ਛੱਡਣਗੇ।’

ਰਾਤ ਬੀਤਦੀ ਗਈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੌਂ
ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ
ਸਨ। ਦੋ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ, ਦੋ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ
ਦੀਆਂ। ਅਭੀ ਦਾ ਚਾਚਾ ਵੀ ਸੌਂ ਗਿਆ, ਪਰ
ਸਾਡੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੋਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ। ਗੱਡੀ ਦੌੜ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ
ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਮਨੁੱਹੇ ਹੀ ਅਭੀ ਨੇ ਜਾਗ ਕੇ ਖਿੜਕੀ
ਚੋਂ ਪੂਰਬੀ ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਤਕਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ,
‘ਦਾਦੂ, ਓਈ ਲਾਲ ਲਾਲਟਾ ਕੀ, ਦਾਦੂ !’

‘ਸੂਰਜ ਦੀ ਲੋਅ।’

‘ਸੂਰਜ ਕੁਥਾਏ ਦਾਦੂ ?’

‘ਸੂਰਜ ਹੁਣੇ ਨਿਕਲੇਗਾ ਬਾਬਾ !’

ਕੁੱਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਭੀ ਤਾੜੀ
ਮਾਰ ਕੇ ਭੁਤਕ ਉਠਿਆ, ‘ਦਾਦੂ, ਦਾਦੂ, ਸ਼ੀਗੀਰ
ਏਸ਼ੇ, ਫੇੜੀ ਆਓ-ਦੈਖੋ, ਸੂਰਜ ਕੀ ਰਕਮ
ਉਠਫੇ।’

ਉਫ ! ਕਿੰਨਾ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਉਹ ਸੂਰਜ
! ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ
ਵਾਰੀ ਨਿਕਲਦਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ
ਦਾ ਉਹ ਸੂਰਜ, ਉਸ ਬਾਲ ਦੀਆਂ ਕੋਤਕ
ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾ
ਦਿਨ ਸੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੂਰਜ
ਦੇ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾੰਡ ਲਾਲ ਰਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਾਲਕ ਦੇ
ਉਮੁਲਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਕਿਲਕਾਰੀ ਦੀ ਸੰਗੀਤ
ਲਹਿਰੀ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਕਿੰਨਾ
ਸੋਹਣਾ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ
ਮੋਹਿਆ ਸੀ ਉਹਨ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ! ਕਿੰਨਾ
ਮੇਲ ਸੀ ਉਸ ਪਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੂਤ ਤੇ
ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੂਤ ਦਾ ਆਪਸ

ਵਿੱਚ !

ਓਧਰੋਂ ਹਟਦਿਆਂ ਹੀ ਅਭੀ ਨੇ ਅਚਾਨਕ
ਮੇਰਾ ਮੰਹ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, ‘ਦਾਦੂ,
ਤੁਮੀ ਕੋਤੇ ਭਾਲੋ।’ ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਏਂ !

ਇੱਕ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਆਦਮੀ ਏਨਾ ਸੁਨੁਪ,
ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਰੇ ! ਸੁਨੁਪ-ਚੜ੍ਹਦੇ
ਸੂਰਜ ਦਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਿਰਫਲ ਸਰਲ ਬਾਲਕ
ਦਾ ! ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁਲੁਣੇ ਰੋਕ ਕੇ
ਕਿਹਾ, ਨਾ ਖੋਕਾ, ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਹੀ ਚੰਗਾ
ਏਂ। ਤੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨੇ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾ
ਦਿੱਤਾ ਏ ਦਾਦੂ।’

ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਇਹਨੂੰ ਪੁੱਛੋ, ਇਹਦੀ
ਗਲੁ ਤੇ ਕੀ ਹੋਇਐ ?’

ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਖੋਕਾ, ਏਈ ਤੋਮਾਰ ਗਾਲੇ
ਕੀ ਹੋਏਫੇ ਰੇ ਕਾਲੇ ਕਾਲੇਰ ਮਤਨ ?’

‘ਦਾਦੂ, ਸ਼ਬਾਈ ਏਈ ਬੋਲੇ ਜੇ ਤੋਮਾਰ
ਗਾਲੇ ਕੀ ਹੋਈਫੇ। ਆਮੀ ਤੋ ਬੂਝਤੇਈ ਪਾਫੀ ਨੇ
ਕਿੰਤੂ ਕਾਲ ਬਿਦਾਏ ਬੋਲਾ ਆਮਾਰ ਮਾਮਾ ਆਮਾਰ
ਗਾਲੇ ਚੂਮੁ ਖਾਬਾਰ ਸ਼ਮਾਏ ਕਾਮਤੇ ਫੋਲੇਫੇ।
ਆਛਾ ਦਾਦੂ, ਖੁਬ ਖਾਰਾਬ ਦੇਖਾਫੇ ਹੈ ?’

‘ਨਹੀਂ ਦਾਦੂ, ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ
ਲੱਗਦਾ, ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਹੀ ਲੱਗਦੈ। ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ
ਨੇ ਤੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੀ
ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਏ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਉਸ ਗੱਲ
ਉਤੇ ਦਾਦੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੈਂ ਲਾ
ਦਿਆਂਗਾ।’

‘ਠੀਕ ਆਫੇ, ਆਪੁਣੀ ਓ ਕੋਰੇ ਦੇਣ।’
ਆਖ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਗਲੁ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਕਰ
ਦਿੱਤੀ।

ਦੋਹਾਂ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ,
ਕਵਿਤਾ ਦੇ, ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ
ਬਹਿਣ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੌਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ,
ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰਿਆਂ ਵਿੱਚ
ਉਹ ਦਿਨ ਤੇ ਅੱਧੀਓਂ ਬਹੁਤੀ ਰਾਤ ਵੀ ਇੰਜ
ਲੰਘ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਦੀ ਪਿਆਰ
ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਖਾਣੇ ਦੇ
ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੀ ਔਲਿਆਂ ਦਾ ਅਚਾਰ ਅਤੇ
ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਆਖੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਦੀ
ਥਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਚੇਤੇ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਜਦੋਂ
ਔਲਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਸੂਜੀ ਘਿਓ ਦੁੱਧ ਤੇ
ਭੋਜ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਾਲੀ ਅਤਿ ਸੁਆਦਲੀ
ਬੰਗਾਲੀ ਖੀਰ ਦੀ ਪਲੇਟ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ
ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ - ਅਮਰ ਜਯੋਤੀ

ਰਾਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਗੱਡੀ ਵਰਧਮਾਨ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਮਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਦਾਦੂ ਦੇ ਉਤਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਘਲਾਉਂਦਿਆਂ ਉੱਘਲਾਉਂਦਿਆਂ ਨਮਸਕਾਰ, ਕਲਕੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਣ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਚੁੰਮਣਾਂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰੀ ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਬੋਲਪੁਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਮਨੁੱਚੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਹੀ ਬੋਲਪੁਰ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ - 'ਆਮੀ ਲਬੋ, ਆਮੀ ਆਗੇ ਬੋਲੇਫੀ, ਬਾਬੂ, ਮੈਂ ਨੇ ਆਪਨਾ ਕੇ ਆਗੇ ਹੋਸ਼ਾਰਾ ਕੀਯਾ ਥੇ ਨਾ !'

'ਅੱਛਾ ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਲ। ਕਿੱਥੇ ਲਿਜਾਏਂਗਾ ?'

'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਪੱਕੀ ਕੁਠੀ।' 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਠੀ ?' ਉਹ ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯਾਤਰੂਆਂ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਏ ?' 'ਨਾ ਬਾਬੂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਕੋਠੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਏ। ਅੱਛਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਓਗੇ ?'

'ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ। ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੂਰ ਏ ਏਥੋਂ, ਤੇ ਕੀ ਭਾੜਾ ?'

'ਤੂਈ ਮਾਈਲ ਬਾਬੂ, ਬਾਰੇ ਆਨਾ ਨੋਬੋ।'

ਰਤਨ, ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਚੋਂ ਰਤਨ ਕੱਢਕੇ, ਕਰੀਏ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਤਨ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕੋਈ। ਸੁੱਚਾ ਰਤਨ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਭਦੈ, ਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਰ ਦਾ ਫੁੱਲ ਕੋਈ। ਰਤਨ ਜਿਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਹੈ ਸੀ ਰਤਨ ਆਪੀਂ, ਐਸੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਕੋਈ। ਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਨਾਯਾਬ ਹੀਰਾ, ਸੁੱਚੇ ਰਤਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਲ ਕੋਈ। ਹੈ ਸੀ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਰਤਨ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਰਤਨ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਐਸੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਰਤਨਾਂ ਚੋਂ ਕੱਢ ਵੱਖਰਾ, ਸਾਹਿਤ-ਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਖੁਸ਼ਬੋ ਖਿਲਰੀ ਜੀਹਦੀ ਅੱਜ ਚਹੀਂ ਪਾਸੀਂ, ਐਸਾ ਮਹਿਕਦਾ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਸੀ ਉਹ। ਕਲਮ ਚਲਦੀ, ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਰਾਗ ਪੈਦਾ, ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖਾਸ ਰਬਾਬ ਸੀ ਉਹ। ਉਹਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਨਿਮਰਤਾ ਝਲਕਦੀ ਸੀ, ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਵੰਡਦਾ ਇੱਕ ਆਫ਼ਤਾਬ ਸੀ ਉਹ। ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸਾਹਿਤ - ਭੰਡਾਰ ਵਾਧੂ, ਗੁਣਾਂ ਭਰੀ ਇੱਕ ਸੁੱਚੀ ਕਿਤਾਬ ਸੀ ਉਹ। ਅਮਰ ਹੋ ਗਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਉਹਦਾ, ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਸੁੱਚੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਅਮਰ ਕੀਤਾ, ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋਇਆ।

ਸੂਝਵਾਨ, ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ, ਉਹਦੇ ਵਰਗਾ ਅੱਜ ਲੱਭਦਾ ਰਤਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਐਸੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ, ਕੀਤਾ ਹੋਰਨਾਂ ਏਦਾਂ ਦਾ ਜਤਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਹਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਰੋਸ਼ਨ ਜਹਾਨ ਕਰਨਾ, ਸੁੱਚੇ ਰਤਨ ਲਈ ਹੋਦਾਂ ਤੇ ਵਤਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜੀਵਨ-ਫਲਸਫ਼ਾ ਝੱਟ ਸਮਝਾ ਦੇਣਾ, ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਚਾ ਸੁੱਚਾ ਫਿਰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ੀ ਆਪੀਂ, ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਨੇ ਵਾਧੂ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤਾ। ਸੁੱਚੇ ਰਤਨ ਨੂੰ 'ਰਤਨ' ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ, ਹਨੇਰਾ ਦਿਲਾਂ ਚੋਂ ਜੀਹਨੇ ਕਾਫ਼ੂਰ ਕੀਤਾ।

ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੀਏ ਐਸਾ ਅਨਮੋਲ ਮੋਤੀ, ਐਸੇ ਲੱਭਦੇ ਨਾ ਵਿੱਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੋਤੀ। ਲੱਭਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ, ਗਵਾਚੇ ਕਦੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਮੋਤੀ। ਐਸਾ ਹੀਰਾ ਸੀ ਸੁੱਚਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ, ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਦੇਂਦਾ ਪਿਆਰ ਮੋਤੀ। ਅਜੇਹੇ ਮੋਤੀ ਦੀ ਚਮਕ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਘੱਟਣੀ, ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਤੋਂ ਵਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮੋਤੀ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਲਈ ਬਣਿਆ ਅਨਮੋਲ ਮੋਤੀ। ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਚਾਨਣ ਮੀਨਾਰ ਬਣਿਆ, ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦੀ 'ਰਤਨ' ਹੈ ਅਮਰ-ਜਯੋਤੀ।

First Hotel

Where luxury living comes within reach

- 2 Channel TV/Video/Sat T.V.
- Hot & Cold Water Around the Clock
- Luxury Bath Tub in every room
- Beside Electronic Telephone

- 30 Well Appointed Rooms
- Individual Air-conditioning
- 24 Hours Rooms Services
- 2 Channel Music

Offers You :

- Connaught Place 3 Kms.
- Railway Station 2.5 Kms.
- Inter State Bus Terminal 4 Kms.
- International Airport 15 Kms.

- Laundry & Dry Cleaning
- Medical Assistance at Reception
- Convenient location Shopping
- Tourist Bus Operators
- Cinema Halls

10166-67, GURDWARA ROAD, KAROL BAGH, NEW DELHI-110005

Phone : Office : 25736684 Fax : 011-25736684

Telephone Pilot No. : 25755530

Reception : 25737851, 25737927, 25716587, 25716405

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਦੂਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਹੈਰਾਨ, ਮੈਂ ਵੀ ਹੈਰਾਨ। ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੇਖਿਕਾ ਸਮਝਦਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਹੱਸਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਕਈਆਂ ਨੇ ਖਾਧਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਬੰਗਲਾ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ 'ਬਣਵਾਸੀ' ਜਦੋਂ ਰਿਵਿਊ ਲਈ ਪੁੱ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰਿਵਿਊ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਲਾ ਲੈਣਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ 'ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਕਹਿਕੇ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਵਿਰਕ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕਮਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੇ ਵਾਲ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਸੁੱਟੇ ਹੋਣਗੇ। ਤੂੰ ਤੇ...' ਉਹਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮੇਰੀ ਖੁਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵੱਲ ਸੀ।

ਮੈਂ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਕਈ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਬੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਲੇਖ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਭਰਵਾਂ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰ ਇਨ੍ਹੇ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਹੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਹਾਂ।

ਕੀ?

- ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਜਮਾਤਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਰੇਤਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ। ਤੀਜੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਬੈਠਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸਾਂ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਹੱਟੀ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਡੱਗੀ ਲਾਉਣੀ, ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਫਿਰਨਾ ਜਿੱਥੇ ਚਾਤ ਪੈ ਗਈ ਰਹਿ ਪੈਣਾ।

ਤੇ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਰੂਪ?

- ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਰੂਪ।

ਕੀ ਮਤਲਬ?

- ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਤੇ ਸੱਤ ਮਰ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਠਵੇਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲੈ ਤਾਂ ਹੀ ਬਚੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਹਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾ ਕੱਢਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਤੂੰ ਮਰ ਜੇਂ, ਤੂੰ ਮਰ ਜੇਂ, ਉਹਨੂੰ ਓਪਰਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਉਹ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਰ ਆਪਣੇ ਭਣੇਵੇਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਪਤਾ ਕੌਣ ਸੀ ਉਹਦਾ ਭਣੇਵਾਂ?

ਕੌਣ ਸੀ?

- ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨਾਮਧਾਰਨ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਹੱਟੀ ਉਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਵੇਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨੇ ਆ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਲੇਖ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ।

ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਆਏ?

- ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫੇਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਗਿਆ।

ਕਿਉਂ?

- ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਇੱਕਠੀ ਮਿਲ

ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਰੁਪਿਆ-ਰੁਪਿਆ ਇੱਕਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਪੱਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਗਿਆ।

ਪੱਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਮਤਲਬ?

- ਮਤਲਬ ਮੈਂ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ. ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੋਲ-ਟਾਈਮਰ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡੀ ਸਰਕਲ ਦਿੰਦਾ ਸਾਂ। ਦਸ ਪਿੰਡ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਨ। 1944 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। 'ਸਤਿਜੁਗ' ਰਾਹੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪਰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਗਏ?

- ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਡਾਇਆਲੈਕਟੀਕਲ ਹੋਣਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ 1960 ਪਿੱਛੋਂ।

ਛੱਡੀ ਕਿਉਂ?

- ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੱਖੋਂ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੁਚੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀਆਂ।

ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ?

- ਪਾਰਟੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ। ਪਾਰਟੀ ਲੀਡਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵੀਕਲੀ 'ਲੋਕ-ਯੁੱਗ' ਦੇ ਸੈਲ ਵਿੱਚ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਬੰਗਾਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਡਾਇਰੈਕਟ ਲਿਖਦਾ ਸਾਂ ਬੰਗਲਾ ਵਿਚੋਂ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੇ। 'ਨਯਾ ਜਮਾਨਾ' ਵਿੱਚ ਤੌਂਸਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਡੀ-ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂ।

ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ?

- ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਬਾਰੇ ਆਖਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਗਤਿਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਨ-ਸੰਘੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਾਂਗੜਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ? ਸਿਮਲਾ ਕਿਉਂ ਛੱਡਦੇ ਹੋ? ਅਸੀਂ ਵੱਡਾ-ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, 'ਗੁਰੀਅਰਸਨ' ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ - "ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ।" ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਰੂਪ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੋਪੜ ਤਹਿਸੀਲ ਆਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ। ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਤ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹਾਂਗਾ।

ਕੀ ?

- ਜਿਸ ਦਿਨ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਓ। ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬੇਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਕੇ ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਏਨਾ ਰੋਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਂਸਭਾਈ ਲੀਡਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਓ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਰੁਖ ਸੀ।

ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ? ਪਹਿਲਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦੇ ਰਹੋ ਹੋਵੇਗੇ ?

- ਮੈਂ 12-13 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਭੇਜਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗਿਆ, ਉਦੋਂ ਟੈਗੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਬੰਗਾਲੀ ਪੜ੍ਹਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਦੇ-ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਰਿਹਾ। 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਬਾਰੇ' ਪੁਸਤਕ ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਲਿਖੀ। 'ਗੋਰਾ' ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਰਤੀ ਨਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਕਿਧਰੇ ਛਪਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ 'ਭਾਰਤੀ' ਉਪ-ਨਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ। ਇਹ 1942-43 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇੱਕ-ਔਧਾ ਬੰਦ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ :

ਓ ਰੱਬਾ ਜੇ ਹੈਂ ਵੇ ਕਿਧਰੇ

ਤਾਂ ਘੱਲ ਖਾਂ ਚਾਨਣ

ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਜੇਤ ਜਗਾਵਾਂ...

ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ ਮੇਰਾ ਲਾਹੌਰੋਂ ਨਿਕਲਦੇ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਦੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

- ਜਮਾਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁਲ ਤਿੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਰ ਫੇਰ ਬੰਗਾਲੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ,

ਬੰਗਲਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀਆਂ, ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ-ਚੋਖੀ ਨਾਮਵਰ ਖੱਟੀ। ਕਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਲਏ !

- ਬੰਗਾਲੀ ਪੜ੍ਹਣੀ ਪਈ।

ਕਿਉਂ ?

- ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰੋਜਨੀ ਨਗਰ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਟਕ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - ਹੁਣ ਤੀਕ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਕਹਾਣੀ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਦਿਓ ਤਾਂਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਕਹਾਣੀ ਮੈਨੂੰ ਸੋਧਿਆਂ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਭੱਦਰ-ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕੁੱਝ ਤਲਖੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, 'ਜੋਦੀ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਆਤਾ ਨੋਹੀ ਤੇ ਇਹ ਆਇਆ ਕਿਉਂ ?' ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਚੁਭ ਗਈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਉਦੋਂ ਹੀ ਨਾਟਕ ਵੇਖਣ ਆਵਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਲਵਾਂਗਾ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਬੰਗਲਾ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਟਿਊਸ਼ਨ ਰੱਖੀ, ਬੰਗਲਾ ਆ ਗਈ, ਬੰਗਾਲੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੰਗਲਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਵਧਦੀ ਗਈ।

ਤੇ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ?

- ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਸਰੋਜਨੀ ਨਗਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਰੋਜਨੀ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਮਾਚਵੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੱਪੜੇ ਸੁਆਉਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਧਰਮ ਯੁੱਗ', 'ਨਵ ਯੁੱਗ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਛਪਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਮਾਚਵੇ ਦੇ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਦੋਂ 'ਪ੍ਰਗਿਆ ਚਕਸ਼ੂ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ ਉਤੇ 'ਨਵ ਯੁੱਗ' ਦਾ ਪਰਚਾ ਵੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਲੇਖ ਅੰਡਰ ਲਾਈਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਾਚਵੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅੰਡਰ ਲਾਈਨ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹਨੇ ਘਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੜਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਉਹਨੇ ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਸੀ। ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ

ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦਰਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਲੇਖਕ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਚੈ ਨਾਮਦੇਵ ਕਰਕੇ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹਦੀ ਬੀਵੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾਇਆ। ਬੰਗਲਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ 1950 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। 1956-57 ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਕਲਾਸਿਕ ਬੰਗਲਾ 'ਬਣਵਾਸੀ' ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਤਰਜਮੇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੰਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਉਦੋਂ ਵੈਸਟ ਪਟੇਲ ਨਗਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ - 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਿੱਚ।

ਯੇ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ?

- ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ 'ਪੰਜ ਦਰਿਆ' ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ ਟਾਹਰਾਂ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਲੇਖ ਲਿਖਕੇ 'ਪੰਜ ਦਰਿਆ' ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਂਜ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਲਈ ਸੀ। ਸੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਅੱਠ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਚੈਕ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਦੀ ਬੀਵੀ ਸ਼ਰਦ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਚੈਕ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਅਰੋਗ ਨਿਕੇਤਨ' ਤੇ 'ਅੱਖ ਦੀ ਰੜਕ' ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਝਗੜਾ ਤੇ ਤੂਫਾਨ ਉਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ।

ਕਿਉਂ ?

- ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਬੰਦਾ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਨੂੰ ਲੁੱਟ-ਲੁੱਟ ਖਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਖੋਂ, ਗਾਰਗੀ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੀ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਤਰਜਮੇ

ਵਿੱਚ ਹਿੱਜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਤਿੰਨ ਤਰਜਮੇ ਮੈਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅੰਡਰ ਲਾਈਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਕੁਸ਼ਨਾ ਕੁਪਲਾਨੀ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਮਾਚਵੇ ਕੋਲ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਮਾਚਵੇ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਦੇਸਤਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ 'ਜੀਵਨ' ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਲਿਖਿਆ। ਮੈਂ ਬੰਗਾਲੀ ਦੇ ਅਖਬਾਰ 'ਯੁਗਾਂਤਰ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਲਿਖਿਆ। ਕੁਪਲਾਨੀ ਪਿੱਟ ਉਠਿਆ। ਇੱਕ ਐਮ.ਪੀ. ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਸੁਆਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਪਲਾਨੀ ਡਰ ਗਿਆ। ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਮਿਲ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਨ ਗਾਰਗੀ ਨਾਲ ਵੀ ਖੱਟ-ਪੱਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਿਉਂ ?

- ਗਾਰਗੀ ਟੈਗੋਰ ਦੇ 'ਡਾਕ ਘਰ' ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਬੰਗਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਦੱਸ ਪਾਈ। ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਿਆ, ਮੈਂ ਸਾਈਕਲ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਕਤਕਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਘਰ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। 'ਡਾਕ ਘਰ' ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਜਦੋਂ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗਾਰਗੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਆਪਾਂ ਟੈਗੋਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਏ। ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਉਤੇ ਸਿਰਫ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੋਣਗੇ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣਗੇ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਨਵੇਂ ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਗਾਰਗੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਤਰਜਮਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ? ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਘਰ ਆਇਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ - ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

- ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ।

ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਮਤਲਬ ?

- ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੋਲ ਲੱਪੋਕੇ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਏਧਰ ਆ ਗਏ ਸਾਂ। ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੇਪਰ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਉਹਨੇ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਐਡੀਟ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਨਵਾਂ ਜਮਾਨਾ' ਤੇ 'ਲੋਕ ਯੁੱਗ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ। ਪਿੱਛੋਂ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਤੇ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਿੱਛੋਂ 'ਅਭੀਤ' ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਵੀ ਮੈਂ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਟੀ ਬੀਬੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਦਿਉਰ ਨੇ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸਿਰਮੌਰ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਟੈਸਟ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਪਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਲਿਖਾਂਗਾ, ਉਥੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਜਾਏਗਾ। ਚਾਰ-ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਝਗੜਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਹਨੇ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਮੈਂ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਇੱਥੇ ਨਿਊਜ ਐਡੀਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਸਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਾਂ।

ਕਾਰਨ ?

- ਮੇਰੀ ਬੈਕਗਰਾਊਂਡ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਟੈਗੋਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦਾ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਵੱਡਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇਨੀ ਦਿਨੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਇੱਥੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ

ਸਮਾਗਮਾਂ ਉਤੇ ਮਾਰੂਤੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਂਜ ਤੇ ਉਹਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੱਜ-ਨੱਠ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੜਕੀ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕੜਕੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਕੋਈ 15 ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਦੇ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜਨਤਕ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਉਦੋਂ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦਾਤਾ ਜੀ ਲੱਭ-ਲੱਭਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਨਾ ਆਟਾ, ਨਾ ਦਾਲ, ਨਾ ਸਬਜ਼ੀ। ਚਲੇ ਚਾਹ ਹੀ ਬਣਾ ਲਓ। ਉਤਰ ਸੀ। ਨਾ ਚਾਹ, ਨਾ ਚੀਨੀ, ਨਾ ਭਾਂਡੇ, ਸਭ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵੇਚਕੇ ਮਲੰਗ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਬੜਾ ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰ ਬੰਦਾ ਹੈ - ਨਾ ਸਰਾਬ, ਨਾ ਮਾਸ, ਨਾ ਆਂਡਾ। 1994 ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਬੜਾ ਗੰਭੀਰ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਘਿਓ ਮੱਖਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਫੈਟ ਨਾਲ ਲਹੂ ਗਾੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੰਦਣ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੰਤਾ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਕਿਹੜੀ ਚਿੰਤਾ ?

- ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨਰੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ। ਮੈਂ ਨੀਮ-ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਚੈਕ-ਬੁਕ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਚੈਕ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਚੈਕ ਮੈਂ ਕੱਟ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸੱਤਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਹੈ। ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਨੇ ਇੱਕ ਵਸੀਅਤ-ਨਾਮਾ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹਦਾ

ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹਾਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੱਸੋਗੇ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ।

- ਮੇਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਪ ਸਥਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਉਤਰਕਾਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਤਮ ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਫਲਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਯੋਗ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸਾਰ ਰਾਹ ਟੈਗੋਰ ਦੀ ਬੰਗਲਾ ਸੰਗੀਤ ਵਾਲੀ ਟੇਪ ਵਜਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆਵਾਂ, ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੇਵੀਂ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਵਾਮੀ ਮ੍ਰਿਤੀਜਯ ਜੀ ਵੀ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਵਾ ਹੈ ਕਿ ਐਟਮ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਧਨਾ, ਆਤਮਿਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਵਿਆਹ

ਕਰਵਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਉਹ ਇੱਕਲੇ ਹਨ ਤੇ ਬੜੀ ਤਪੱਸਿਆ ਨਾਲ ਤੰਤਰ ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਸਫਰ ਜਾਰੀ ਹੈ।

- ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੰਤਰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਯਾਤਰੀ' ਵਿਚਲੇ ਕਾਮ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਵਿਦਿਆ ਹੈ।

ਭਲਾ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਲੇਖਕ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਬਾਰੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਰਾਇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਵੱਲਾ ਜਿਹਾ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸੰਖੇਪ ਉਤਰ ਸੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਝੂਠੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜੀਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰੇ ਮਰਣ ਪਿੱਛੋਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣ, ਇਹ ਬੜਾ ਸਹੀ ਬੰਦਾ ਸੀ।" ਵਾਹ ਕਿਆ ਬਾਕਮਾਲ ਰਾਇ ਹੈ।

- ਹਰਿੰਦਰ 'ਖਤੰਗ'

ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਏ

ਮੱਛਲੀ ਸਾਗਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ,
ਪੰਛੀ ਕਰ ਕੀ ਸਕਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ।
ਜਿਹੜੀ ਸੁਬਾ ਦੇ ਭਜਨ ਚੋਂ ਹੋਵੇ ਪੈਦਾ,
ਸੰਤ ਜਾਣਦੇ ਕੱਲ੍ਹੇ ਉਸ ਬਾਸ ਦੀ ਗੱਲ।
ਗੱਲਾਂ ਸਾਧਕ ਦੀਆਂ ਸਾਧਕ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ,
ਜਿਸ ਕੋਲ ਜੁਗਤ ਤੇ ਜੋਗ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਗੱਲ।
ਕਿਨ੍ਹੇ ਹਵਾ ਤੇ ਮਹਿਕ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖੀ,
ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪਤੰਗਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਗੱਲ।

ਧਰਤੀ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ,
ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਕਰਦੀ ਇਹਦੀ ਆਰਤੀ ਏ।
ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਸਾਰੇ,
ਆ ਕੇ ਮੌਸਮਾਂ ਝਾਤੀ ਜਾਂ ਮਾਰਤੀ ਏ।
ਜਦ ਵੀ ਬਿਰਹਾ ਗੁਆਤੜਾ ਬਾਲੀਆ ਏ,
ਉਹਦੀ ਯਾਦ ਆ ਕੇ ਹਿੱਕ ਠਾਰਤੀ ਏ।
ਸੱਭੇ ਰੰਗ ਜਿਉਂ ਚਾਨਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਣ,
ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਏ।

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ 2003 ਦੇ ਸ੍ਰ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ 5 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ 1995 ਤੋਂ ਰੱਖਤਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦਾਨਵੀਰ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਵਾਰ ਇੱਕ ਸਰਵਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਛੇ ਹੋਰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵ-ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਿਮਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ :-

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨੇ ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਸੁੱਖ-ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਬੰਦੇ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੂੰ ਅਣਹੋਇਆਂ ਦਾ ਮੁਦੱਈ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਦੀ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪੀਠ, ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਐਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਨਾਲ ਵੀ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਥੈਲੀ, ਸ਼ੋਭਾ-ਪੱਤਰ ਤੇ ਦੋਸ਼ਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਛੇ ਹੋਰ ਸ੍ਰ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਸਾਹਿਤ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੀ-ਇੱਕੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ, ਸ਼ੋਭਾ-ਪੱਤਰ ਤੇ ਦੋਸ਼ਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਡਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ :-

ਡਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਟਕ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ

ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਹੁ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੁਜੋਸਮਾ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਸੋਚਣੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾਵਾਨ ਚਿੰਤਕ ਹਨ।

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ :-

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਇੱਕ ਚੇਤੰਨ ਅਧਿਆਪਕ, ਆਲੋਚਕ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਲੇਖਕ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੋ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ :-

ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਲੋਚਕ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੀਬਧ ਹਨ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਸਿਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸ :-

ਸ਼੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸ ਨੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ, ਕਵਿਤਾ, ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਦੋ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਗਾਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਜਨਵਾਦੀ ਨਾਵਲਕਾਰ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰੁਪਾਣਾ :-

ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰੁਪਾਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਬੜੀ ਜਾਨਦਾਰ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੂਖਮ ਕਟਾਕਸ਼ ਤੇ ਬੇਬਾਕ ਲਹਿਜ਼ਾ ਹੈ। ਕਲਾਤਮਕ ਬੁਹਾਤਾਂ

ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਰੁਪਾਣਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਨੁਹਾਰ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾ. ਅਮਿਤਜ :-

ਡਾ. ਅਮਿਤਜ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲਿਖਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਗਾਗਰ ਵਿੱਚ ਸਾਗਰ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਰਥ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਿਤਜ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੱਤਾ ਦੇ ਦਮਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੱਧੂ :-

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਰਸਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਵਾਨ ਲੇਖਕ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਆਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ, ਸ਼ੋਭਾ-ਪੱਤਰ ਤੇ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਨਵ-ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤੇ ਉਭਰਦੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਜਮੇਰ ਸਿੱਧੂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਜਟਿਲ ਤੇ ਸੰਘਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕਠ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਡਾ. ਜੇ.ਐਸ. ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਜਦਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਰੱਖਤਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸ੍ਰ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੇ ਦਾਨਵੀਰ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੱਖਤਾ, ਐਮ.ਐਲ.ਏ. (ਸਮਾਣਾ) ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਪੜ੍ਹੇ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ

(ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਰਸਮੀ ਸੁਮੇਧਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ
ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। - ਸੰਪਾਦਕ)

ਸ਼ਾਮ ਨਗਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਗਾਰਡਨ

ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਚੀਨੀ ਅਸਵਾਰ, ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਵਾਲੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਾਜੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖੀ ਮੁਰਝਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣਾ, ਸਣੇ ਕੋਈ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਭਜਨ ਕਰਨਾ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣਾ ਸਭ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਮਾਜਕ ਕੁਚੀਤੀਆਂ ਜੋਰ ਪਕੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮੁੜ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਦਸਤਾਰ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਝਾੜ ਕੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਦਾਤਣ ਕਰਨ, ਸਣੇ ਕੋਈ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਸਾਫ਼ ਸਵੱਛ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਭਜਨ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਪੜ੍ਹਣ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ। ਸਭ ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰ ਇਸ ਕਲਿਜੁੱਗੀ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੁੱਖ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਬਸੰਤ ਉਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਬੜੀ ਧੂਮ ਰਹੀ। ਸ਼ਾਮ ਨਗਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਗਾਰਡਨ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ 26 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਰੰਭਿਆ।

ਸਭ ਬੀਬੀਆਂ ਸਫੈਦ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਬੀਬੀ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਢੋਲਕ, ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਉਚੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ।

ਸਾਹਿਬਪੁਰੇ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ। ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸਾਹਿਬਪੁਰਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਭਾਈ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੀਰਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਭਰਦੇ ਹੋਏ ਜੱਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੰਟੀ (ਪੋਤਰਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ) ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੁੱਲਾ, ਸੰਤ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਾਕਾ ਅਜਯਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਤਬਲੇ ਤੇ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਘੁੱਲਾ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ

ਅਜਯਪਾਲ ਸਿੰਘ। ਇਹ ਜਦੋਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਘੁੰਘਰੂ ਪਾ ਕੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਖਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਤੇ ਆ ਗਏ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚ - ਸ੍ਰੀ ਹਰਿੰਦਰ ਪਤੰਗਾ, ਸ੍ਰ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀਪਕ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਮਲ ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬਿਨਾ ਸ਼ੌਰ ਤੋਂ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦੀ ਰਹੀ।

ਸੂਬਾ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਰਮਣੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ। ਇਥੇ ਆਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਨ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼ਾਮ ਨਗਰ-ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਗਾਰਡਨ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਕੀਤਾ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਦਮ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦੇ ਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਨ।

ਸਾਹਿਬਪੁਰਾ :-

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਵਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਸਾਹਿਬਪੁਰਾ ਵਿੱਚ 6.3.2005 ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਤੋਂ ਰਾਤ 10.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਬੜੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਰਸ-ਭਿੰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ, ਉਥੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਜੱਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਰਸ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਵਿੱਚ ਬੀਬੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਬੀਬੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਜੱਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ : ਜੱਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬੱਚੇ - ਨਵਨੀਤ ਕੌਰ, ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ (ਕਵੀਸ਼ਰ ਜੱਥਾ), ਜੱਥਾ ਰਾਗੀ ਬੱਚੇ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਝੀਨਗਰ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮ ਨਗਰ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਬੀਬੀ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਉਘੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ 'ਰਤਨ' ਨੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੱਥੇਦਾਰ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਘੰਟਾ 9.15 ਤੋਂ 10.15 ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੀਬੀਆਂ, ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਨ

ਸੰਤ ਵਾਸਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਲੰਗਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਛੱਡ ਕੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੀਬੀ ਰਣਧੀਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਭੂਪਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਜਗਜੀਤ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਪਰਮਮਜੀਤ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ, ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਸੁਖ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ, ਬੀਬੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਸੰਤ ਰਮਣੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਬੀਬੀ ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਸਬੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਸੰਤ ਸਾਧਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਸੁਭਾਗ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ : ਸੰਤ ਵੱਸਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਸਾਹਿਬਪੁਰਾ, 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਰਤਨ, ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ, ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਤਕਾ ਉਸਤਾਦ, ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ, ਸੰਤ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਤਕਾ ਉਸਤਾਦ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਛੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਗਏ। ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਸਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਧਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਹੋਇਆ।

ਚੰਦਰ ਵਿਹਾਰ-ਨਿਹਾਲ ਵਿਹਾਰ

13 ਮਾਰਚ 2005 ਨੂੰ ਚੰਦਰ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲ ਵਿਹਾਰ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਨ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਨਵ-ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਰਾਗੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜੱਥੇਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਇਆ। ਨੌਜਵਾਨ ਜੱਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਣੇ-ਮਾਣੇ ਰਾਗੀ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁੱਧ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੈਮੋਰੀਅਲ ਸਕੂਲ ਸਾਹਿਬਪੁਰਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭਗਤੀ ਭਰਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਆਮੰਤ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪਹਿਲੂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਰਤਨ' ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀਪਕ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸਰਵਸ੍ਰੀ ਸੂਬਾ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ, ਰਮਣੀਕ ਸਿੰਘ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭੁਰਜੀ ਅਤੇ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਤਨਦੀਪ ਅਤੇ ਬਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾਈ। ਮਾਣਯੋਗ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਵਿਧਾਇਕ ਬਿਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ, ਅਨੂਪ ਸੈਂਕੀਨ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰਦਮਨ ਸਿੰਘ ਪੰਮੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਨਵੇਕਲਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ

ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਤੱਤ ਉਹਦਾ ਨਵੇਕਲਾ ਤਰਜ਼ੇ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੇਰਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲੋਂ-ਮਨੋ ਕਾਵਿ-ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਦਿਲੋਂ-ਮਨੋ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਬਲ 'ਆਪਣੀ' ਅਤੇ 'ਸ਼ਖਸੀਅਤ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੋਹਾਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਮੂਲੀਅਤ ਨਿਜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਤਮਕਨਿਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਹੀ ਇਹਸਾਸ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰੇ। 'ਸੂਰਾ ਸੋ ਪਹਿਚਾਨੀਏ' ਜੋ ਆਪਣਾ ਸਿਰ, ਨਿਰੋਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ, ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਿਸੇ ਕਾਜ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦੇਵੇ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੀ ਧੋਣ ਤੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਮਾਂਗਵੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਬਿਖੰਮ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਕੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਖਲੋਤੀਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬੋਲ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਲਈ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਸਿਰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਭੀਤ ਓਹਲੇ ਲੁਕ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਇਰ ਕਰਮ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੰਗ ਨਮੋਸ਼ੀ ਸਹਿ ਗੁਜ਼ਰਨ ਲਈ ਨਵੇਕਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨਿੱਖਤ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ-ਦੂਜ ਨਹੀਂ ਮਿੱਥਦਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਸਾਹੇ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਸ਼ਖਸ ਦੇ ਨਿਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ

ਉਹਦੀ ਨਵੇਕਲੀ ਅਦਾ ਦਾ ਪਛਾਣ ਚਿਨ੍ਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਮੁਦੱਈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਸੰਘ ਦਾ ਉਹ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਨਿਰੰਤਰ ਮੈਂਬਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ। ਨਿਜੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਲਿਖਣ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਗਿਣਵਾਉਣ ਦੀ ਕਦੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਉਹਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਸਹਿਜ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਉਹਦੇ ਲੋਕ-ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ ਜਤਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ, ਨਾ-ਜਤਾਉਣ ਲਈ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਹੋਏ-ਨਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਨਵੇਕਲੀ ਹਉਂ ਤੇ ਸੱਖਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਕਲੀ ਹਉਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਜ਼ਾਤੀ ਸੰਪਰਕ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਪਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਵੇ ਕਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਰੀਲੇ ਬੋਲਾਂ ਲਈ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੌਰ ਨਾ ਸੱਚ ਦਾ ਬਦਲ ਹੈ ਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਫ਼ਾ ਦਾ। ਸ਼ੌਰੀਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਗੁਣ ਪ੍ਰਤੀ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੰਦੇਹਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਸ਼ੌਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ

ਉਹਨਾਂ ਕਰਤਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਧਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਧਾਰ ਦੇ ਰੁਖ ਵਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ੌਰੀਲੀ ਕਵਿਤਾ ਬੋਕ ਦੇ ਭਾਅ ਭਾਵੁਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੌਰ ਦਾ ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਦਖਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੌਰੀਲੀ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੀ ਤਾਰੀਫ਼ੀ ਉਕਤੀ ਵੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਮੈਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਦਾ ਮੁੱਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਠਰ੍ਹਮੇ, ਆਪਣੇ ਸਹਿਜ ਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ੌਰ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭੈਰਵੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਆਲਾਪ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੰਗੀਤਕਾਰੀ ਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਵਿਖਾਵਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਸੰਤੁਲਿਤ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਾਵਿਕਾਰੀ ਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੌਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਪਾਤਿਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਲਾਗੇ-ਚਾਗੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਜੀ-ਆਇਆਂ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰੋਲ ਭਾਵੁਕਤਾ ਸ਼ੌਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੁਕਤਾ ਨੂੰ ਸੋਚ ਦੀ ਛੋਹ ਦੇਣ ਨਾਲ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਅਜ਼ਾਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟਦਾ ਹੈ। ਜੁਗਿੰਦਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਉਲਾਰ ਹੈ ਕੇ ਨਸ਼ਈ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਨਾ ਉਹਦੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਸ਼ੌਰੀਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਯਕੀਨਨ ਨਿਜੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲੱਜਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਜਿੱਥੇ 'ਜਿਹਨ ਬਣ ਜਾਤਾ ਹੈ ਦਲਦਲ ਕਿਸੇ ਵੀਰਾਨੇ ਕੀ' ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਜੀ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰ - ਨਿੱਜ ਦੀ ਪਹਿਲ ਦੂਜ

ਥਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚੋਣਾਂ ਉਲਾਰ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ੇਰੀਆਂ ਹਨ। ਜੁਗਿੰਦਰ ਮੇਲ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ, ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਹਾਂਮੁਖ ਅਤੇ ਨਾਂਹਮੁਖ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਵਾਹ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਹੁਣੇਵੇਂ ਕਰਮ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤ੍ਰੇਤ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਥਾਪਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਉਹਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਜਿਸਮ ਅਤੇ ਰੂਹ ਦੀ ਤਕਰਾਰ ਜੁਗਿੰਦਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਜਤਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੁਗਿੰਦਰ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਹਿਜ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਰੇਤੂ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਿਰੋਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ। ਭਾਵ ਨੂੰ ਸੋਚ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ, ਉਹਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਸਤੂ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਿਆਈ ਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣਾ ਉਹਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਵੇਕਲਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਨਵੇਕਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜੁਗਿੰਦਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਮਕਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਵੱਖਰਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਨਵੇਕਲਾ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਉਹਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਸੋਚ ਹੀ ਪਾਹ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿਚਾਰਵਾਦੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੋਚਮੁੱਖ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ। ਫਿਲਾਸਫਰ ਵਾਂਗ ਅਮੂਰਤ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਵਾਂਗ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਾ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਫਿਲਾਸਫਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸੰਗਰਾਮ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨਾ ਵਿਚਾਰਵਾਦੀ।

ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ

ਸੂਝ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਉਸਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਅਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਮੂਲ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੋਤ ਜੋ ਆਖਿਰ ਭਾਰਤੀਅਤਾ ਦੇ ਆਦਿ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਵਿਕਾਸਮਾਲ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਮੂਲ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਹਰ ਘੜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਾ ਰਹੇ। ਭਾਰਤੀ ਮਿਥਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਸੀਮਤ ਖੇਤਰ ਤੇ ਪਾਰ ਉਹਦੇ ਮੂਲ ਵਿਰਸੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਹ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਿਰਜਕ ਕਲਾਕਾਰ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਾਣ-ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਚਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਦਾ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਉਹਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਅਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੁਹਰਾ ਮੌਲਿਕ ਹੈ। ਉਹ ਮੌਲਿਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਮੂਲ ਆਧਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਵੀਨ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੇਵਯਾਨੀ !

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣ-ਕਥਾ ਦਾ

ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਂ।

ਬੱਸ ਏਨੇ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਕਵੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਕਥਾ ਦੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚਲੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਯੁੱਗ ਦੇ ਤੱਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਤੇ ਪੁਰਾਣਿਕ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਰਦ ਉਹਨੂੰ ਸਚੇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹੇ ਪੁਰਾਣ ਕਥਾ ਵਾਂਗ ਸੋਚਣ-ਮਹਿਸੂਸਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੀਂ ਜੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਰੋਲ ਪੁਰਾਣਿਕ ਪਾਤਰ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਨਾ

ਸਕਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਵਿਕਾਸਮਾਨ ਮਨੁੱਖ ਬਦਲ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।'

ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਾਣੀ 'ਦੇਵਯਾਨੀ' ਵਾਂਗ ਨਵੇਂ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ 'ਯਯਾਤੀ' ਵਰਗੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ-ਬਿੰਦੂ ਉਪਰ ਪੁਰਾਣਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇ ਵੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਚਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਰਾਣੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਸਦਾ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਾਲ ਦੇ ਹਰ ਪੜਾਅ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਮਿਲਗੋਭੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਂਦਾ ਅੱਜ ਦਾ ਪੁਰਖ ਅੱਜ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੰਬੋਧਤ ਹੈ :

(ਦੇਵਯਾਨੀ)

ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਯਯਾਤੀ ਆਖ ਕੇ
ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਹੀ
ਤਰਜਮਾਨੀ ਕੀਤੀ ਏ
ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਰੱਖਣ ਲਈ
ਕੋਈ ਉਜਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਭਾਵੇਂ
ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ
ਕਿ ਮੈਂ ਪੁਰਾਣ-ਕਥਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਇਹ ਹੈ ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਉਹ ਮਿਲਣ-ਬਿੰਦੂ ਜਿੱਥੇ ਖਲੋ ਕੇ ਸ਼ਾਇਰ ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪੁਰ ਡੂੰਘ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਿਥਿਕ ਝਾਵਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਹ ਉਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੋੜਾਂ ਹਨ। ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਇਹ ਕਵੀ ਉਸ ਸਮੁੱਚੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰਣ ਨਹੀਂ। ਪੂਰਣ ਹੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਹ 'ਪਾਤਰ' ਵਾਂਗ ਬੋਲਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਬੋਲਦਾ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਨਾਕਬੂਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਿੰਦੂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਸ਼ੀਲ ਕਵੀ/ਲੇਖਕ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ

ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ 45 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ/ਅਰਧ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਤੋੜ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਨੇ ਜੂਨ 1960 ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮੋਰਚੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਲੰਮੀ ਜੇਲ੍ਹ ਕੋਟੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਮੁਅੱਤਲ ਰਹੇ। ਦੁਬਾਰਾ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਬਹਾਲ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ (ਰਜਿ.) ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। 1960 ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਕੋਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਬੈਰੀ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸ੍ਰ. ਰਾਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਣਾ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਉਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਵਾਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੈਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ। ਨਿਰੰਤਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ/ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ

ਕੀਤੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਤੇ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਅਮਰ ਪਾਰਤੀ ਜੀ ਤੇ ਸਪੁੱਤਰ ਐਸ.ਐਸ.ਮਨਧੀਰ (ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ) ਜੋ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਜੋ ਹੁਣ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਰੀ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਜੁੜਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਹਿਮ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੁ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ : (1) ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਧਾ ਰਮਨ ਮੁੱਖ ਪਹਿਲਦ ਵਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੈਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਾਲ 1973-74 ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। (2) 'ਦਿੱਲੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਵਲੋਂ 'ਪਾਲਿਕਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਮਾਸਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਆਰੰਭ ਕਰਵਾਈ। (3) ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 'ਯੋਜਨਾ' ਨਾਂ ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਤੇ 'ਸੈਨਿਕ ਸਮਾਚਾਰ' ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਆਰੰਭ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਈ। (4) ਦਿੱਲੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਪਣ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਰੰਭ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਆਕਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ, ਸੁਚਾਰੂ ਤੇ ਮਿਆਰੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। (5) ਸਾਲ 1982-83 ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਾਉਣੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਨਵੀਂ

ਦਿੱਲੀ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਖੁਲ੍ਹਵਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। (6) ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਹਿਮ-ਮੁੱਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ। (7) ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। (8) ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਅਹਿਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। (9) ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਅੰਸ਼-ਕਾਲੀਨ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਡ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਉਠਾਉਣਾ ਤੇ ਹੱਲ ਕਰਾਉਣਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਲਈ ਫਿਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਚਾਲੂ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਮੁੱਖ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਬੈਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ (1) ਬ੍ਰਿਹੋ-ਪੀਤਾ (ਨਿਰੋਲ ਰੁਬਾਈਆਂ) (2) ਸੰਝ ਸਵੇਰ (3) ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੂਰਜ (ਗੁਜਲਾਂ), ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੋ ਹੱਥ ਤਾਸ਼' ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕ 'ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰੂਪ-ਰੰਗ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ

ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਭਗ ਸੌ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੇਖ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਤੇ ਮਾਸਿਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਡੀ.ਡੀ.ਓ./ ਸੁਪਰਿਨਟੈਂਡਿੰਗ ਗ੍ਰੇਡ-1 (Gd-1) ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਨਤ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ 'ਦੇਰ ਆਏ ਦਰੁਸਤ ਆਏ' ਕੋਈ ਲਗਭਗ 45 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬੈਰੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਇਨਾਮ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਸ੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੰਗ

22 ਮਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯਸ਼ਸਵੀ ਤਪਸਵੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਨਮੇ ਰਣਬੀਰ ਸਾਰੰਗ ਦਾ ਬਾਲਪਨ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਤੇ ਸੰਗੀਤਮਈ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੰਸੂ-ਹੰਸੂ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤਿਆ। ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਰੇਡੀਓ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਐਂਕਰਿੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਟਕਾਂ ਤੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਡਰਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵੰਤ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਧਾਰਾ, ਸਾਹਿਤ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜਿਤਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਏ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਵਿਗਸਣ ਤੇ ਨਿਖਰਣ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਮੌਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਆਖਦੇ ਨੇ ਉਦਮੀ, ਜਾਹਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰੱਬ ਸੁਣਦਾ ਏ। ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਸਮੇਂ ਕਲਾ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਅਲਖ ਜਗਾਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ, ਘਰ-ਘਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪੁਚਾਈ। ਨਤੀਜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੇਖੇ ਤੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ।

ਪੂਨਾ ਦੇ Film Industries ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਰੰਗ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ, ਕੁੱਝ ਕਰ ਗੁਜਰਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਏ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰੰਗੀਨ ਕੈਮਰੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕੀਤਾ। ਪਿੱਟ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸੁਰਖੀਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਬਣੀ। ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੱਲ ਨਿਕਲਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮ ਬਣਾਈ। ਲੋਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖਣ, ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਦਾ

ਸਿੱਕਾ ਮਨਿਆ। Asiad Games'ਚ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ Coverage ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਮੀਡੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ।

ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਇਹ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਚੈਨਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਪਣ ਜ਼ਰੀਏ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਹਰ ਸਭਾ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਇਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਰੰਗ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣਥਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਲਈ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਐਵਾਰਡ 'ਪੰਜਾਬ ਰਤਨ' ਨਾਲ ਨਵਾਜਿਆ ਗਿਆ।

ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ Current Affairs ਤੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਬਣਾਈ। BBC ਲੰਦਨ ਵਿਖੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ News Writing ਤੇ Journalism ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੀਤੀ।

ਪਿਛਲੇ 30 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ Electronic Media ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇਸ ਦਿਲ ਟਬਵੀਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਇੱਕਲੇ ਹੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸਟੇਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੇ ਸਾਦਗੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਏ।

ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਸ੍ਰੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਬੁਲੰਦਪੁਰੀ' ਲਈ 2003-04 ਦੇ ਗਲਪ-ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਿੰਡਰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਲੇਠੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੁਖਦੀ ਰਗ' ਜੋ ਕਿ 1999 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਪੁਰਸਕਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਿੰਡਰ ਹੋਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ

ਵਿੱਚ ਕੋਈ 13-14 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਵੱਸ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਹਿਤ-ਰਚਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਅਤੇ ਸਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ, ਮਾਨਵ-ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੇਤਨਾ ਉਤੇਜਕ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਹ ਨਰੋਏ, ਆਸਾਵਾਦੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਧ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਚਾਲਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਮ-ਅਜ-ਕਮ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ-ਘੋਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਿੰਡਰ ਹੋਰੀ ਖੁਦ ਵੀ ਭਾਵੀਂ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਇਨਸਾਨ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਾਠਕ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੀਆ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੇ।

ਵਿਛੋੜੇ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਦੀਆਂ

(ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਤੇ ਕਵੀ ਹਨ। ਆਪ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਾਵਲ, ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਜੀਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। 1996 ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ 1996-97 ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਵਿਛੋੜੇ ਬਣ ਗਏ ਸਦੀਆਂ' ਲਈ 2003-04 ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

- ਸੰਪਾਦਕ)

ਯਾਦਾਂ - ਮੈਂ ਤੇ ਉਹ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਆਤਮ ਕਥਾ ਨਹੀਂ...ਕੋਈ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੱਸ...ਇੱਕ ਦਰਦ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ।

ਇਹ ਦਿਲ ਦੀ ਵੀਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਖਿੰਘਰ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗਾਂਵਿਆ ਹੋਇਆ ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਉਹ ਗੀਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਰਦ ਭਿੱਜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਦਾ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸੁਣਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਝੁੰਘੇ ਵਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਝੁੰਘਾ ਲਹਿ ਗਿਆ ਏ...ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਲਚਲ ਮੱਚ ਗਈ ਏ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਣ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਦੇ ਗੁਮਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਇਕੱਲੀ ਡੁਬੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਪਲ ਪਲ ਕਿਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੜਕਣਾਂ ਪਰੁੰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਇੱਕਠਿਆਂ ਬਿਤਾਏ...ਪਰ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਉਹ ਮੌਸਮ, ਉਹ ਰੁੱਤਾਂ, ਉਹ ਧੁਪਾਂ...ਉਹ ਛਾਵਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਰਲ ਕੇ ਮਾਣੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੈ...ਪਰ ਉਹ ਹਵਾਵਾਂ ਹੁਣ ਕਿਧਰ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ...

ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਉਦਾਸ ਗੀਤ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਣ ਤੇ ਸੁਣਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਇਹ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਝੁੰਬੇ, ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਬਿਹਬਲ ਦਿਲ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਉਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ...ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਬੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ...

ਦਿਲ ਦਾ ਇਹ ਇਕੱਲਾ ਪੰਛੀ ਬਉਰਾ ਹੋ ਕੇ ਉਡਦਾ ਹੈ...ਕਦੀ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਬੇਬਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਫਤਫਤਾ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...ਕੁੱਝ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ...

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ 'ਚ ਦਿਲ ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਇੱਕ ਹੂਕ ਦਾ ਕਦੀ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਹੈ...ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਕੋਇਲ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਸੁਣੀ ਕੂਕ ਹੈ...ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ

ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੜ੍ਹ ਭਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ...ਸੂਖਮ ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਤੇ ਕੰਬਦੀ ਝਰਨਾਟ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਝਰਨਾ ਜਾਂਦੀ ਏ...

ਪਿਆਰ ਕਿੰਨੀ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਸੂਖਮ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਏ...! ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਦਰਦ-ਰਿਝਾਣੀ ਹੋ ਗਈ ਏ...ਤੇ ਫਿਰ ਦਰਦ ! ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ - ਫਟ ਮੋਲਣ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਆਠਰ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ - ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਵਿਛੋੜੇ-ਸਦੀਵੀਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ...ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸਦਾ ਰਿਸਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਧੜਕਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਦਰਦ ਹੀ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਨਾ-ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ -

ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੇਮੁਹਾਰੀ ਬੇਕਿਨਾਰੀ ਉਜਾੜ ਏ...ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ...ਤੁਸੀਂ ਇੰਜ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ...ਮੈਂ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਕਿਧਰੋਂ ਦਿੱਸ ਪਵੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਭਰੀ-ਭਰੀ ਸਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਘਰ ਵੀ ਸਖਣਾ ਏ...ਦਿਲ ਵੀ ਸਖਣਾ ਏ...ਤੇ ਰਾਹ ਉਜਾੜ ਹੋ ਗਏ ਨੇ।

ਟੈਂਟ ਹਾਊਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ

ਵਧੀਆ, ਦਿਲਕਸ਼ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਡੀਜ਼ਾਇਨਾਂ ਤੇ ਗਰੰਟੀ ਸ਼ੁਦਾ ਪੱਕੇ ਰੰਗ

ਵਿਚ ਬਣੇ ਟੁਕੜੀਦਾਰ ਪਰਿੰਟ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ, ਕਨਾਤਾਂ ਤੇ ਸਟੀਲ

ਦੇ ਫਰਨੀਚਰ ਲਈ ਪਧਾਰੇ ਜਾਂ ਲਿਖੇ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼

2/2068, ਚਾਹ ਅੰਦਾਰਾ, ਜੁਬਲੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ - 110006

ਦਫਤਰ : 22528411, 22510345 ਘਰ : 26845441

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਚਾਰੀ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ

ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਚਾਰੀ ਰਹੇ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਾਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਗਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖਾਪਤ ਖੇੜੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਵਾਰ - ਮਾਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾਕਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਸਨ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨੀਂ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਧਰ ਪੂਰਤੀ ਹਿੱਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਛੱਤਰ ਛਾਇਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਲਈ ਉਥੇ ਭਾਈ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ - ਭਾਈ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸਿਓਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੁਮਰੀ ਗਾਇਕ ਉਸਤਾਦ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬਣੇ। ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਜਯ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ, ਪੁਰਾਤਨ ਰੀਤਾਂ, ਲੈਅਕਾਰੀਆਂ, ਧਰੁਪਦ - ਧਮਾਰ - ਖਿਆਲ - ਨੁਮਰੀ - ਪੜਤਾਲ - ਗੁਲਦਸਤਾ - ਸਵਾ ਗਿਆਰਾਂ - ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ - ਪੌਣੇ ਪੰਦਰਾਂ - ਚਤੁਰੰਗ ਅਤੇ ਤਰਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਤਾ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਵਾਇਆ।

ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਥਾਪਿਆ। ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਿਲਰੁਬਾ ਤੇ ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਵਾਦਕ ਉਸਤਾਦ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਦਿਲਰੁਬਾ - ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਅਤੇ ਰਬਾਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਵਚਿੱਤਰ ਵੀਣਾ ਵਾਦਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉਸਤਾਦ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਵਚਿੱਤਰ ਵੀਣਾ ਵਾਦਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿਤਾਰ ਨਵਾਜ਼ ਉਸਤਾਦ ਵਿਲਾਇਤ ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਨਵਾਜ਼ ਉਸਤਾਦ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਪ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਏ।

1983 ਵਿੱਚ ਗਜ਼ ਨਾਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਜ਼ ਸਾਰੰਗੀ - ਦਿਲਰੁਬਾ ਤੇ ਵਾਇਲਨ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਸਾਜ਼ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਿਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਥਮ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਵਜੋਂ ਆਪ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਲੋਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਵੀਣਾ ਦਾ ਮਾਟੋ ਅਤੇ ਚੈਕ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਇੱਕ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨਾਂ, ਰਾਗ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਜੋਹਰ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਨਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਜਵੱਦੀ ਕਲਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ 'ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ਮਾਨ', ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੀਵਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ 'ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਚਾਰੀ ਸਨਮਾਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ 10 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਹੱਥੀਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ' ਭੇਟ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਕਿ "ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ" ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਸਦਕਾ ਆਪ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਮਰਪਤ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਇੱਕ ਕੈਸਟਾਂ ਟੀ-ਸੀਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਟੈਕਸਲਾ ਕੰਪਨੀ ਰੀਲੀਜ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਸੁੱਧ ਰੀਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਉਥੇ ਰਾਗ-ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ਧਰਮ ਮੰਨਿਆ।

ਆਪ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੜੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਗੌਰ-ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਕਾਇਮੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ, ਨਿਤਨੇਮ, ਸੁੱਧ ਸਾਤਵਿਕ ਖਾਣ-ਪਾਣ ਆਦਿ ਸਭ ਪਰਮ ਪੂਜਯ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਤਕ ਉਸਤਾਦਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਫ਼ਖ਼ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨਤ ਕੁੱਝ ਸਾਹਿਤਕਾਰ

ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ :-

ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ 38 ਵਰ੍ਹੇ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਾਰਜ 'ਤੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੱਧਕਾਲ ਅਤੇ ਗਲਪ ਬਾਰੇ 10 ਮੌਲਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਬਾਣੀ ਸੰਸਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਮੱਧਕਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਗਲਪ, ਸਮੀਖਿਆ ਵਿਹਾਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ : ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਸੰਸਾਰ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸੰਵਾਦ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਲੋਚਨਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 2003-04 ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਬੀ. ਐਮ. ਭੱਲਾ :-

ਪ੍ਰੋ. ਬੀ. ਐਮ. ਭੱਲਾ ਦਾ ਜਨਮ 1935 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਚਬਚਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਲੂਣਾ' ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ 1985 ਵਿੱਚ ਫੁਲਬ੍ਰਾਈਟ ਅਕਾਦਮਿਕ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਐਵਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਉਰਦੂ

ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਈ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਐਤਕੀ ਪ੍ਰੋ. ਬੀ.ਐਮ.ਭੱਲਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 2003-04 ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਨਮਾਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨਾਰੰਗ :-

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨਾਰੰਗ ਦੇ ਦੋ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਵੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੌਧਿਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਦਾ ਦਰਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨਾਰੰਗ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਲਈ ਸਾਲ 2003-04 ਦਾ 'ਕਾਵਿ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ :-

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪਰਾ-ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਇੱਕ ਪਰਪੱਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅਤੇ

ਸਨੇਹਪੂਰਨ ਇਨਸਾਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਤਿਲੁਜ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ' ਦਿਹਾਤੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂਨਗਰ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਰੂਪ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਕਲਾਮਈ ਬਿਆਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੱਜਰੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਤਲੁਜ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ' ਨੂੰ ਸਾਲ 2003-04 ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ :-

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਐਮ.ਏ. ਅਤੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਲਗਭਗ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਮਨਵਾਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ' ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਉਤੇ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ' ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਸਾਲ 2003-04 ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਾਰ ਸਨਮਾਨਤ ਹੋਏ ਕੁੱਝ ਸਾਹਿਤਕਾਰ

ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ
(ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰ ਸਨਮਾਨ)

ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ
(ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ)

ਸ੍ਰੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ
(ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਪੁਰਸਕਾਰ)

ਸ੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰੰਗ
(ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਸਨਮਾਨ)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਰਨਾ
(ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨਾਰੰਗ
(ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਪੁਰਸਕਾਰ)

ਪ੍ਰੋ. ਬੀ. ਐਮ. ਭੱਲਾ
(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਨਮਾਨ)

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
(ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਪੁਰਸਕਾਰ)

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
(ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ)

ਸ੍ਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਝਾਰਖੰਡ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ
ਚੁਣੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਦੇ
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜੁਨ ਮੁੰਡਾ ਨਾਲ ।

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ
ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ
ਸ਼੍ਰੀ ਜੁਗਿੰਦਰ ਅਮਰ ਨੂੰ 'ਪਰਮ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨਮਾਨ'
ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਨਾਲ ਹਨ ਦਿੱਲੀ ਦੇ
ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਵਲੀ ਅਤੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ।

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ
ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ
ਰਾਗੀ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੂੰ
'ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ' ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ।
ਨਾਲ ਹਨ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ
ਸ਼੍ਰੀ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਵਲੀ ਅਤੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਡਾ. ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ 'ਤੇ ਸਾਹਿਬਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।